

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Diplomová práce

KOMUNIKAČNÍ PARADIGMA INTERNETU A JEHO DŮSLEDKY PRO PEDAGOGICKOU KOMUNIKACI

Vedoucí práce: Ing. Dr. Alois Křišťan, Th.D.

Autor práce: Lucie Šefrányová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 2

2011

Diplomová práce v nezkrácené podobě:

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum Podpis

Děkuji vedoucímu diplomové práce Ing. Dr. Aloisovi Křišťanovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Fenomén internetu	
Co je to internet a jaké je jeho místo v mediální společnosti	9
1.1 Média.....	9
1.2 Vznik internetu	11
1.3 Základní princip internetu	12
1.4 Rozsah internetu	14
1.5 Funkce internetu	15
2 Virtuální realita jako součást internetu	21
2.1 Kyberprostor.....	21
2.2 Virtuální realita.....	22
2.3 Virtualita a společenský život	25
2.4 Nové jevy v důsledku vzniku kyberprostoru.....	29
2.5 Je virtuální realita nebezpečná?.....	33
3 Komunikační paradigma internetu	35
3.1 Mediovaná komunikace.....	35
3.1.1 E-mail.....	37
3.1.2 Chat	39
3.1.3 Instant messaging	41
3.1.4 Videohovory.....	42
3.1.5 Blogy	43
3.1.6 Sociální sítě	44
3.1.7 Důsledky mediované komunikace.....	47
3.2 Interpersonální komunikace	49
3.2.1 Druhy sociální komunikace.....	52
3.2.2 Vnímání a naslouchání	59

4 Jak komunikace na internetu ovlivňuje pedagogickou komunikaci.....	63
4.1 Pedagogická komunikace	63
4.2 Internet ve vzdělávání.....	66
Závěr.....	73
Seznam použitých zdrojů	76
Abstrakt	79
Abstract (abstrakt v anglickém jazyce)	80

Úvod

V současné době je už zcela běžnou praxí, že komunikujeme přes globální počítačovou síť zvanou internet. Komunikují lidé nejen v produktivním věku, ale i senioři a děti. Od chvíle rozvoje internetu bylo provedeno poměrně mnoho studií a všechny dokazují ohromný nárůst počítačové vybavenosti a užívání internetu ve firmách, státních institucích včetně školství a domácnostech. Žijeme v informační, komputerizované¹ společnosti, která se stále rychleji vyvíjí kupředu a to se musí zákonitě odrážet i na nás samotných. Vždyť právě my onu společnost tvoříme. Jsme její součástí, aniž bychom si to někdy sami uvědomovali. Když denně odpovídáme na e-maily a občas si jdeme zavolat přes Skype, určitě ne každého napadne, jak právě tímto chováním naší společnost formuje.

Vzhledem k tomuto fascinujícímu faktu jsem se rozhodla vybrat si téma komunikačního paradigmatu internetu a jeho důsledků pro pedagogickou komunikaci. Týká se to každého z nás, ale nakonec ti, kteří se vyvíjí nejrychleji a nejlépe se dokážou přizpůsobovat a doslova absorbují vše, co se kolem nich děje, jsou děti a mladí lidé. S těmi my, jako pedagogové přicházíme do styku a na tyto velké změny musíme umět pružně reagovat. To se nám podaří jen ve chvíli, kdy dostatečně poznáme a pochopíme tuto problematiku.

Hlavním cílem práce je popsat a objasnit komunikační paradigma internetu a zjistit, jak může ovlivňovat komunikaci pedagogickou. Aneb jaká je komunikační funkce internetu a jaké mohou být její dopady na pedagogickou komunikaci? V práci budu syntetizovat a porovnávat myšlenky několika hlavních autorů, půjde tedy o problém teoretický a sociologicko-pedagogický.

Za prvé bych ve své práci chtěla interpretovat základní poznatky o internetu. Co je to internet a kde se vlastně vzal? Jak už je tu dlouho, jak se vyvíjel a na základě čeho funguje, jak je rozšířený, které jsou jeho hlavní funkce? Na tyto, a možná ještě na další otázky bych chtěla s pomocí několika zasvěcených autorů odpovědět.

¹ Pojem převzatý od Petra Saka z publikace Člověk a vzdělání v informační společnosti

Dále bych se chtěla zabývat virtualitou a mým cílem bude definovat tento pojem. Prozatím je jisté, že virtualita s internetem úzce souvisí. Týká se to, a jak, i komunikace přes internet?

V další kapitole bych se chtěla věnovat již samotné komunikaci na internetu. Konkrétně - chci rozlišit základní principy komunikace na internetu. Každý má už určité zkušenosti s komunikací na internetu, třeba právě e-mailů a program Skype, které jsem zmínila výše. Ovšem věřím, že tato kapitola bude sice popisným, ale velice přehledným shrnutím různých druhů komunikace na internetu.

Dalším problémem bude najít vztah mezi interpersonální a mediovanou komunikací. Je jasné, že mediovanou komunikací v tomto případě myslím právě komunikaci přes internet. Předpokládám, už z vlastní zkušenosti, že komunikace tváří v tvář bude mít některé atributy odlišné.

Po té, co budu mít zpracované samotné komunikační paradigma internetu, jemuž se věnují předchozí kapitoly, v konečné části bych chtěla najít a popsat důsledky vlivu internetové komunikace na komunikaci pedagogickou. Je totiž jisté, že nové technologie komunikace zasáhly i oblast školství. Budu vycházet ze situace v České Republice, neboť rozdíly ve školství v měřítku celosvětovém jsou příliš velké. Již nyní však vím, že u nás se školy maximálně snaží přizpůsobovat novým technologiím a hlavně poměrně rychle a pružně reagují tak, že je začleňují do svého systému, což vnímám velice pozitivně.

Co platí u poslední kapitoly, ovšem neplatí pro zbytek práce, protože jak již samotné téma internetu, čili nějakého druhu globální sítě, napovídá, budu se mu i v globálním měřítku věnovat.

Závěr diplomové práce bude klasicky obsahovat shrnutí výstupů z každé kapitoly a srovnání nyní vytyčených cílů s těmi opravdu naplněnými.

Internet je médium, a pravdou je, že na téma médií vyšlo již velké množství odborných publikací od mnoha autorů. Například Bernhard Schellmann a jeho titul „Média: základní pojmy, návrhy, výroba“, ze kterého také vycházím. Jsou i autoři, kteří mluví o médiích už v nějakém kontextu, což se mírně přibližuje i mému pojetí. Čerpat budu z Joshua Meyrowitze a jeho titulu „Všude a nikde: vliv elektronických médií na sociální chování“, dále Herbert Marshall McLuhan a jeho „Jak rozumět médiím: extenze člověka“ a „Člověk, média a elektronická kultura“, což je v oblasti médií absolutní klasika, navzdory tomu, že McLuhan

publikoval dávno v minulém století. Jeho teze jsou naprosto nadčasové. Pak ještě Josef Musil a „Elektronická média v informační společnosti“ atd.

Další tematická oblast publikací, ze kterých budu čerpat, se týká komunikace. O komunikaci je toho napsáno mnoho, ovšem už ne tolik o komunikaci na internetu. Jako příklad uvedu Frances Cairncross, který se o internetu zmiňuje v titulu „Konec vzdálenosti: jak komunikační revoluce změní naše životy“, pak Jiří Cejpek a titul „Informace, komunikace a myšlení“, Josef Musil „Komunikace v informační společnosti“ a Joseph A. DeVito „Essentials of Human Communication (Základy mezilidské komunikace)“.

Také oblast pedagogické komunikace mě bude zajímat. Zde je to například Tomáš Svatoš a „Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace“ a Jaro Křivohlavý „Komunikace učitelů se žáky“.

1.0 Fenomén internetu

Co je to internet a jaké je jeho místo v mediální společnosti

1.1 Média

Internet je médium, a proto bych se i tomuto fenoménu chtěla chvíli věnovat. Pojem médium pochází z latinského „medium“, což je přídavné jméno a znamená „uprostřed se nacházející, střední“. Médium má tedy něco zprostředkovávat, má být prostředníkem. Používání médií a existence ve světě médií se pro nás stalo naprostou samozřejmostí. Média jsou pro nás významná především kvůli své zprostředkovatelské funkci.

Jak definují média někteří autoři?

Média jsou „technická a organizační infrastruktura pro komunikaci“.²

Jsou to „všechny technické nástroje a aparatury, jejichž pomocí se publicistické výpovědi dostávají na veřejnost“³

„Média jsou zprostředkovatelé instance. Ke zprostředkování potřebují nejen veřejnost, místo pro prezentaci sdělení a transportní kapacitu, ale také obsah. To, co média transportují, jsou sdělení vztahující se k nějakému předmětu, či události“.⁴

„Média jsou nejen komunikační kanály schopné transportovat systémy znaků. Jsou to také organizace, tedy účelné sociální systémy, a sice komplexní systémy. Tyto systémy mají velký vliv na všechny myslitelné vrstvy společenského bytí. Jsou to institucionalizovaná zařízení, která hrají svou úlohu v systému uspořádání společnosti.“⁵

„Média jsou mj. technologické artefakty (např. kabel, satelity, online systémy), publicistické organizace (redakce, zpravodajské agentury, rozhlasové organizace, tisková střediska, distribuční systémy), stejně jako samo zpravodajství, tedy výsledky selektivního rozhodování redakcí, které jsou šířené různými technologickými prostředky.“⁶

Jak je ve výše uvedených citacích znát, někteří autoři vidí média v poněkud užším pojetí, někteří se přibližují obecnějšímu, ovšem ten, kdo přikládá médiím bezkonkurenčně největší

² HUNZIKER, P. Medien, Kommunikation und Gesellschaft, s. 15.

³ PÜRER, Einführung in die Publizistikwissenschaft, s. 42.

⁴ WIEGERLING, K. Medienethik, s. 17.

⁵ SAXER, U. in SCHELLMANN, B. Média, s. 11.

⁶ RÜHL, M. in SCHELLMANN, B. Média, s. 11.

význam, je Herbert Marshall McLuhan. Kanadský profesor literatury, který se narodil již v roce 1911 v Edmontonu, dosáhl v šedesátých letech minulého století něčeho, čímž se dostal na stejnou příčku v žebříčku popularity jako největší myslitelé všech dob. Když roku 1980 zemřel, jeho dílo bylo téměř zapomenuto. Teprve s rozvojem média s velkým M – internetu, stal se McLuhan opět nejčtenějším autorem v oblasti médií. McLuhan totiž předpověděl internet. V šedesátých letech psal o tom, co se událo až po jeho smrti.

McLuhan tvrdí, že média mají zásadní vliv na naši celou společnost. Vlastně je to docela logické, protože každá nová technologie tím, že je používána, mění současné prostředí kolem nás. Možná je to překvapující, ale pod pojem média, kromě těch samozřejmých, McLuhan řadí i písmo, knihtisk, hmotné vynálezy jako je oděv, kolo, zbraň, nebo auto. Uvádí, že „médiem je jakákoliv existující technologie, která rozšiřuje lidské tělo a smysly.“⁷

Podle různých klasifikací médií Bernharda Shellmanna je internet médium terciální, masové a multimédium. Média jsou vždy nerozlučně spjata s oblastí komunikace.

Terciální médium se odvíjí od klasifikace podle technických kritérií. Znamená to, že vysílač, příjemce i přenos sdělení vyžadují určité technické prostředky, bez kterých není možná komunikace. Kromě toho známe média primární a sekundární. Primární médium je např. řeč, pohyby těla a výraz obličeje, kde nepotřebujeme žádnou techniku, sekundární média jsou např. noviny nebo fotografie.

Masové médium proto, že komunikační akt se týká velkého množství osob, které mají být osloveny víceméně ve stejnou dobu. Počet osob, které mají být osloveny je obrovský. To je klasifikace podle stupně zveřejnění. Mj. terciální a masová média jsou například rozhlas a televize.

Internet je zároveň multimédium, protože je spojením více mediálních prvků na společné digitální bázi. To je klasifikace podle počtu použitých mediálních prvků, jako je obraz, zvuk nebo text. Tyto prvky jsou svedeny na společnou digitální základnu, takže máme možnost vytvářet libovolné kombinace a uzpůsobovat si médium dle našich požadavků. Cílem je také působit na několik smyslů najednou. Multimedia zároveň splňují požadavek interaktivity. Sami si můžeme určovat, jak se bude médium chovat a jak bude vypadat. Ovládat jak, co a kdy se bude dít.⁸

⁷ Srov. McLUHAN, M. Jak rozumět médiím: extenze člověka, s. 308.

⁸ Srov. SCHELLMANN, B. Média, s. 15.

1.2 Vznik internetu

Dnes můžeme s naprostou jistotou tvrdit, že prapůvodní internet vznikl v roce 1969 ve Spojených státech amerických. Za jeho vznikem byla potřeba ministerstva obrany USA najít systém spojení odolný proti rušení a útoku na centrální uzel. Vedle toho i vědecká komunita potřebovala najít systém pro rychlou a flexibilní komunikaci, která by umožňovala výměnu dat a poznatků, takže Americká agentura ministerstva obrany pro vývoj pokrokových projektů (Advanced Research Projects Agency – ARPA) sponzorovala experiment jedné malé firmy BBN v Cambridge.

Vědci měli sestavenou pokusnou počítačovou síť asi na čtyřech amerických univerzitách, a právě v roce 1969 odeslal profesor z jedné univerzity zprávu na univerzitu druhou. Tak bylo navázáno první dálkové spojení dvou počítačů. Tento rok byl instalován i počítačem ovládaný přepínač, který byl klíčem k celé síti. Prozatím tedy fungoval tzv. ARPANET, který rozšiřovali vědci a vláda Spojených států amerických a s tímto názvem fungoval do roku 1990.

Během sedmdesátých let byl vypracován provozní jazyk a režim, zvaný protokol TCP/IP, který byl bez problémů zaveden a zase o něco rozšířil možnosti sítě. V roce 1986 se síť rozdělila na dva tábory. Vojenské aplikace se oddělily pod názvem Milnet, což byla neveřejná síť a výzkumné ústavy a univerzity provozovali veřejnou síť zvanou Arpanet. V roce 1983 se k Arpanetu připojily další sítě USENET, BITNET a EUnet, a takto rozšířená síť dostala název internet.

Důležitým milníkem je právě rok 1990, kdy Tim Bernes-Lee z CERN vyvinul dodnes platný systém WWW (World Wide Web) na základě nového internetového protokolu HTTP (HyperText Transfer Protocol).⁹

⁹ Srov. MUSIL, J. Elektronická média v informační společnosti, s. 158, CAIRNCROSS, F. Konec vzdálenosti, s. 90, SCHELLMANN, B. Média, s. 285.

1.3 Základní princip internetu

Můžeme říci, že internet je obrovská celosvětová počítačová síť. Základem internetu je výměna dat pomocí jednotných předpisů přes různé úrovně sítí, počítačů a komunikační propojení. Prakticky je to „předávání multimediálních informací mezi počítači“.¹⁰ V podstatě se spojila dvě již existující média - počítač a telefon. Každého asi nejdříve napadne, že pokud dochází k přenosům tak velkého objemu dat, podstatou internetu musí být dokonalá technologická síť.

Technika je samozřejmě důležitá, ale podstatnou je myšlenka volně se utvářející a fungující sítě bez jakéhokoliv řízení, cenzury, kontroly nebo výraznější hierarchie. Protože internet nikdo nevlastní, neprovozuje, neudržuje ani nevykonává nějakou regulační činnost. (Neplatí to ve všech zemích světa. V zemích především s totalitními režimy je internet tvrdě cenzurován.) Několik málo rozhodnutí, která je nutno učinit centrálně, mají na starosti skupiny převážně amerických vědců a inženýrů, kteří provozují Internet Society (Internetová společnost), Internet Assignment Numbers Authority (orgán pro přiřazování internetových adres), Internet Engineering Task Force (účelová skupina internetového inženýrství). Tyto skupiny se rozhodně nechovají majetnický a jejich přístup neformální a otevřený.

Jak přesně funguje výměna dat? Nejdůležitější protokoly v internetu jsou Transmission Control Protocol (TCP) a Internet Protocol (IP), který zkráceně nazýváme TCP/IP. Protokol TCP rozděluje data do jednotlivých balíčků (paketů) a slouží k jejich transportu a protokol IP slouží k adresování, takže balíky dat dorazí přesně tam, kam mají a protokol TCP je na místě poskládá opět dohromady. Data jsou ještě zkontrolována, a pokud nějaká chybí nebo jsou chybná, vysílač si tato data znovu vyžádá. Není přitom vyloučeno, že z důvodu zaneprázdnění jedné cesty se balíky vydají cestou jinou.

Jak už jsem se zmínila výše, systém používá protokol IP, aby bylo možno vždy v internetu najít tu správnou adresu. Internetová IP adresa se skládá ze čtyř bloků čísel, přičemž ta jsou oddělena tečkami. Každý blok může být v rozsahu hodnot 0 až 255. Adresa pak vypadá například takto: 198.255.33.2.

Vedle IP adres byl vyvinut i takzvaný DNS (Domain Name Systém), který ke každé jednoznačné adrese přiřadí jméno domény (Domain Name/Host Name), které už je přece jenom lépe zapamatovatelné, než samotná adresa, protože obsahuje slova a písmena. Toto

¹⁰ MUSIL, J. Elektronická média v informační společnosti, s. 158.

jméno domény zadáváme ještě spolu s jinými údaji do adresného řádku nějakého internetového prohlížeče (browseru), když se chceme dostat na určitou internetovou stránku. Pokud používáme nějaký druh vyhledávače, nemusíme adresu zadávat ručně, ale stránku si jednoduše vyhledáme několika kliky.

Nejen internetové stránky mají svou doménu, ale i každý dokument, který je v internetu umístěn má svou adresu, tzv. URL (Uniform Resource Locator). K této adrese patří ještě navíc název protokolu, který je v tomto případě HTTP (Hypertext Transfer Protocol) a slouží ke čtení tohoto daného dokumentu.

World Wide Web mimo jiné využívá ještě protokol FTP (File Transfer Protocol), což byl první protokol, pomocí něhož se po internetu přenášely dokumenty.

World Wide Web také krátce nazýváme jen „web“, což je opravdu příznačné, protože to znamená síť. Právě World Wide Web je nejvíce používaná část internetu, protože právě zde probíhá nejvíce aktivit a používá ho naprostá většina internetových uživatelů. Z tohoto důvodu je také největší, nejrychleji rostoucí a neustále se měnící částí internetu. Ke komunikaci a přenosům dat na webu slouží protokoly HTTP a FTP.¹¹

Prakticky se do sítě neboli na internet dostaneme přes jakýkoliv počítač, který má možnost být připojen. Dříve bylo možné připojení do sítě v podstatě jenom přes telefonní kabel, ale nyní je zcela běžné, že se signál šíří vzduchem (WiFi), nebo jiný druh vzdušného signálu, nebo také optickými kabely. Téměř každý počítač, který se dnes vyrobí, už automaticky obsahuje přijímač pro tento vzduchem šířený signál. Kdyby tento přijímač neměl, bylo by to vnímáno jako naprostý nedostatek a v podstatě by na současném trhu vůbec nemohl oslovit zákazníka a konkurovat jiným výrobkům. Týká se to především notebooků, ale i ke stolním počítačům můžeme jednoduše připojit nějaký adaptér pro příjem vzdušného signálu. Nemohu zapomenout ani na mobilní operátory, kteří už také běžně poskytují připojení k internetu. Pokud tedy chcete, a máte lepší mobilní telefon, můžete využívat internetového připojení i touto cestou.

Dalším kritériem je cena za internet. Ještě nedávno si internet opravdu nemohl pořídit každý, takže internet byl nejčastěji dostupný jen v různých institucích a soukromých organizacích. Většina lidí v České Republice se s internetem začala seznamovat ve svých firmách, v knihovnách nebo ve školách, kde byl zdarma. Pokud jste si chtěli pořídit internet

¹¹ Srov. SCHELLMANN, B. Média, s. 286, 287.

domů, platili jste měsíčně nemalé částky. Nyní je internet samozřejmě o hodně levnější, ale na mnoha místech se můžete bez problémů připojit zadarmo. Jsou to převážně velká nákupní centra, městské úřady, nádraží nebo restaurace a kavárny. Není tedy potíž zajít si na kávu a přitom si zapnout přenosný počítač a jak se slangově říká „zasurfovat si“.

Co se týká obsahu internetu, neexistuje snad nic, co byste tam nenašli. Obsahuje texty, obrázky, zvuky, videa i různé druhy animací. Toto vše můžete samozřejmě přenášet, protože kapacitní výkon internetu stále stoupá.

1.4 Rozsah internetu

Abychom mohli nějakým způsobem zjistit rozsah internetu, poslouží k tomu dva jasné ukazatele. Za prvé je to počet aktivních IP adres, což přibližně odpovídá počtu počítačů, a za druhé počet internetových uživatelů (osob). Je jasné, že počty adres i uživatelů v průběhu času rostly.

Také si můžeme udělat představu o rozrůstajícím se internetu na základě některých událostí, které jeho vývoj posunuly vpřed.

Je to až legrační, když si představíme, že v roce 1972 bylo do sítě připojeno asi pouhých 10 počítačů. V tento rok Ray Tomlinson vyvíjí první e-mailový program. V roce 1979 je v síti propojeno asi kolem 100 počítačů. V roce 1984 nám počet připojených počítačů stoupá na celých 1000. V tuto dobu byl vyvinut další program. Tentokrát je to BIND pro DNS a rok po té byl zahájen program NSFNET, který významně sponzoroval rozvoj internetu, což je vlastně i první komerční služba.

V roce 1987 už je do sítě propojeno 27 000 počítačových zařízení. V roce 1989 je publikován návrh vývoje WWW, ale prozatím ještě nefunguje. V následujícím roce je publikován i koncept hypertextu (HTTP) a konečně v roce 1991 byl nasazen systém WWW. V roce 1992 v USA vstoupily na internet vládní instituce a byl připojen Bílý dům. Pro nás jako Čechy je tento rok také významný, protože byla oficiálně připojena Česká Republika, i když zatím jen na Českém vysokém učení technickém (ČVUT) v Praze. Sice již v osmdesátých letech byly u nás propojeny počítače přes modem, ovšem ještě to nebyl internet jako takový. Nebyly propojeny s celosvětovou sítí.

V roce 1993 bylo na internetu více jak 1,3 milionu uživatelů a Marc Andreessen vyvíjí první WWW prohlížeč Mosaic, který dává zdarma k dispozici. Rok poté je vyvinut další

internetový prohlížeč Netscape Navigator a internet se dostává do další fáze komercializace. Vznikají první E-shopy neboli internetové obchody.

V roce 1995 jste si na internetu mohli bez problémů prohlédnout první zvukové a filmové sekvence a rok na to počet internetových uživatelů vrostl na 55 milionů. V roce 2000 používalo internet 250 milionů uživatelů, v roce 2003 asi 600 milionů uživatelů, v roce 2005 asi 900 milionů uživatelů, v roce 2009 asi 1,8 miliardy a minulý rok počet uživatelů překročil 2 miliardy.

Vzhledem k tomu, že někdy v devadesátých letech byl růst internetu typicky exponenciální, čili počet připojených uživatelů vzrůstal čím dál tím rychleji, a společnost IDG (Internacional Data Group) předpovídala, že 1 miliardy uživatelů dosáhne internet už v roce 2000, nyní se růst internetu v podstatě zpomaluje.¹²

1.5 Funkce internetu

Když byl internet v plenkách, málokdo tušil, k čemu všemu bude tato globální počítačová síť jednou sloužit. Původně měl totiž internet sloužit pouze k výměně informací mezi malými skupinami vládních a především vojenských organizací, aby v případě útoku na nějaký z uzlů nebyla celá síť hned zničena.

Od té doby se hodně změnilo, hlavně to, že internet začala využívat široká veřejnost. Z tohoto důvodu se funkce internetu rozšířila. Dá se říci, že internet nyní plní shodné funkce jako ostatní média, přičemž je navíc interaktivní. Interaktivní nejsou klasická média, která jsou na internetu pouze provozována. Myslím tím například internetový rozhlas, internetovou televizi atd.

Josef Musil uvádí čtyři základní funkce, přičemž dodává, že „zastoupení jednotlivých funkcí v celkovém používání internetu se mění zároveň (...) s proměnou struktury uživatelů a také v závislosti na stupni vývoje informační společnosti“.¹³

První funkce je **informační**. Vždyť to je asi to úplně první, co nás ve spojitosti s internetem napadne. Vyhledáváme informace. Vzhledem k tomu, že dnes je na internetu dostupný v podstatě digitalizovaný denní tisk, přečíst si po ránu nějaké zprávy je jednoduché. Většina periodik již přistoupila k této variantě, neboť by mnohá média, původně jen papírová,

¹² Srov. MUSIL, J. Elektronická média v informační společnosti, s. 160.

¹³ Tamtéž s. 165.

asi už dávno zanikla. Takto si stále mohou udržovat dostatek čtenářů a také prestiž. Zároveň se tak zachovaly důležité přednosti tištěného slova. Docela významným faktem je, že mnoho takových dokumentů si můžeme zpětně vyvolat a kdykoliv znovu přečíst, protože většinou zůstávají v archivech. Zpráva, která je stará dejme tomu jeden týden, není tedy ztracena. Také vznikly noviny či magazíny čistě internetové, které velice dobře konkurují těm původním. Další doménou internetových zpráv je možnost neustálé aktualizace a vůbec rychlosti, kdy se po nějaké události zpráva o ní dostane na web. Jak jste si mohli všimnout, na našich českých zpravodajských portálech¹⁴ se některé zprávy objeví do několika málo minut. Nejsou třeba úplně a dokonalé, ale zpráva je postupně doplňována a aktualizována. Oproti klasickým periodikům, která jsou aktualizována s frekvencí řekněme jednoho dne. Velmi často už se setkáváme s tzv. video zprávami. Krátké šoty, které jsme zvyklí vidat v televizi, se dostaly i na internet. Nezřídka si tak můžeme prohlédnout třeba místo činu a poslechneme si přímo hlas moderátora, aniž bychom zprávu museli číst. Minimálně bývají zprávy na internetových portálech doplněny fotografiemi, někdy pouze ilustračními.

Neméně zajímavé jsou dokumenty neperiodické, např. celé knihy, encyklopedie, mapy, turistické a dopravní informace. Většina těchto dokumentů však není volně přístupná, zvláště nyní se vedou velké spory o to, zda by plné knihy na internetu neměly být třeba zdarma. Většina uživatelů by to rozhodně přivítala s nadšením, nicméně autoři těchto knih mají svá autorská práva a hlavně se musí něčím živit. Každopádně zatím je situace taková, že elektronické knihy si můžete na internetu kupovat.

Dalšími dokumenty, které na internetu můžete najít, jsou z různých organizací, či institucí. Pravdou je, že snad už každá obec v České Republice má svoje webové stránky, na kterých zveřejňuje nejrůznější věci ze svého úřadu. Informuje tak své občany, ale i širší veřejnost. Na internetu se dnes prezentují firmy a neziskové organizace, protože na svých portálech toho mohou potencionálnímu zákazníkovi mnoho sdělit.

Nemohu zapomenout na instituce státní. Dříve těžko sehnatelné dokumenty, jako například zápisy z parlamentního jednání, výroční zprávy a zprávy o činnosti nebo také celé zákony si můžete prohlížet ve svém počítači. I zde se takové dokumenty ukládají do elektronických archivů.

¹⁴ Portál znamená brána. V tomto případě je to brána do internetu, tedy každá internetová stránka, která umožňuje vyhledávat další informace.

Mnoho informací můžeme najít i na tzv. blogu. Jsou to vlastně osobní webové stránky, kam si každý uživatel píše, co se mu zamane. Obecně se dá říci, že je to převážně amatérská tvorba, ale najdou se i výjimky. Autor nejčastěji píše o sobě a o svých zájmech, ale najdeme zde i kompilace na různá témata.

Bohužel vyhledávání informací na internetu není vždy bezproblémové a pohodlné. Jeden z problémů informační funkce internetu je nepřehlednost informací. To je dáno právě příliš velkým množstvím informací, které každou sekundou přibývají. Jak se tedy zorientovat a hlavně najít to, co chceme? Tento problém z velké části řeší internetové prohlížeče a vyhledávače. Jedním z největších a nejprosperujících vyhledávacích serverů je Google. Některé prohlížeče (browsersy) mají vyhledávač od firmy Google dokonce již implantovaný. Tento a i jiné vyhledávací programy zpracovávají denně miliony stránek a dat v nich. Záleží ovšem jen a jen na nás, jakou slovní formulaci do vyhledávače zadáme. Někdy záleží do slova na každém písmenku a výsledek se může změnit. Přesto nemusíme najít očekávanou informaci, neboť vyhledávač nám nabídne i několik set výsledků, ve kterých není jednoduché se zorientovat.

Druhým problémem je kvalita dostupných informací. Na internetu vedle sebe existují informace výborné kvality, ale naopak i totální hlouposti. Pokud si informaci důkladně neprostudujeme, fakticky nemáme možnost dříve zjistit jak je tato informace kvalitní či hodnověrná. Je to samozřejmě dáno samotnou strategií fungování internetu, protože neexistuje nikdo, kdo by tyto informace kontroloval, třídil nebo cenzuroval. Když si představíme cestu takové jedné informace, která se na jedné internetové stránce zrodí, někdo si ji převezme a upraví, takto až několikrát po sobě, vidíme, že od původního pramene se tato stylizovaná informace může značně lišit. To nezřídka vede k dezinformaci či mystifikaci uživatele. Výjimku tvoří některé instituce, které nám mohou nabídnout zaručeně kvalitní informace. Například portály jednotlivých ministerstev, škol apod.

Další funkcí internetu je funkce **zábavní**. Do této oblasti v největší míře spadají online počítačové hry. Znamená to, že když hrajete online hru, jste v daný moment připojeni na internet. Některé tyto hry jsou přímo určeny k chodu přes internetový prohlížeč, jiné si zakoupíte v obchodě (třeba internetovém), nainstalujete a hra vám běží pod klasickým operačním systémem. Váš protivník může ovšem být z opačné strany světa, protože hra komunikuje přes internet s ostatními hráči.

Dále sem patří hudba, film, humor, hudební a filmové klipy nebo různé výtvarné výstupy jako je například fotografie a počítačová grafika. V této souvislosti nemohu nezmínit jeden z největších světových zábavních portálů YouTube. Na tuto stránku umísťují všichni uživatelé internetu svá videa. Najít zde můžeme videa převážně amatérského charakteru, ale je zde i naprostá většina hudebních klipů, upoutávek na filmy a dokonce i filmy samotné. Prozatím jsou ale tato obrazová data jen v nízké kvalitě. Hudba na internetu zvláště ve formě mp3souborů¹⁵ je také velice populární. Mnoho zvláště mladých lidí láká možnost stáhnout si hudební soubor a používat ho dále pro vlastní potřebu. Tímto už ale dochází k porušování autorských práv. Zcela odlišná, ale zároveň nejvlastnější forma zábavy na internetu je „surfování“. Česky bychom to nazvali „brouzdání“. V praxi to znamená přecházení z jedné stránky na druhou pomocí hypertextových odkazů, na které uživatel kliká. Takto si může prohlédnout až několik desítek stránek za den. Není divu, že na tomto druhu chování vniká závislost, protože je to údajně aktivita, kterou uživatelé na internetu tráví nejvíce času ještě spolu s hraním online her.

Další funkce je **komerční**. Toto odvětví se také velice rychle rozrůstá. Patří sem především reklama a internetový obchod. Josef Musil ve své publikaci z roku 2003 uvádí, že o tuto funkci internetu ze strany uživatelů prozatím není moc velký zájem. O osm let později mohu říci, že obraty za reklamu i internetový obchod příkře stoupají.

Co se týká reklamy, ta je na internetu provozována formou různých bannerů, či vyskakovacích oken, což většině uživatelů dělá jenom nepříjemnosti. Setkáváme se i s decentnější formou, jako jsou malé textové upoutávky po straně monitoru atd.

Když se podíváme na roční obraty z placené reklamy na internetu v České Republice, uvidíme stoupající tendence. V roce 2001 byl zaznamenán dokonce stoprocentní nárůst na 240 milionů korun.¹⁶ V roce 2006 už reklama na internetových serverech překonala hranici 2 miliardy Kč.¹⁷ Další roky obrat rostl dynamickým tempem a v roce 2008 přesáhl hranici 5 miliard Kč. To je oproti roku 2007 celkem o 48% více.¹⁸

¹⁵ Komprimovaný (zmenšený) hudební soubor

¹⁶ KOPTA, M. Obrat internetové reklamy se loni zdvojnásobil. Lupa.cz [online]. Copyright © 1998 – 2011 [cit. 28. Února 2002]. Dostupné na: <http://www.lupa.cz/zpravicky/obrat-internetove-reklamy-se-loni-zdvojnásobil/>. ISSN 1213-0702.

¹⁷ SVIT. Placená reklama na internetových serverech v ČR v roce 2006 překonala hranici 2 miliardy Kč. Unie vydavatelů ČR [online] Praha. © 2004 [cit. 4. dubna 2007]. Dostupné na WWW: www.uvdt.cz/Upload/453.doc

¹⁸ STADLER, J. Nárůst internetové reklamy pokořil ostatní média, rok 2009 slibuje dalších 10%. Profit.cz [online]. © 2010 Stanford, a. s. [cit. 28. dubna 2009]. Dostupné na: <http://www.profit.cz/clanek/narust-internetove-reklamy-pokoril-ostatni-mediarok-2009-slibuje-dalsich-10-.aspx>

Dnešním fenoménem je nakupování na internetu v tzv. e-shopech, čili internetových obchodech. Není totiž nic jednoduššího, než sednout k počítači, který má dnes opravdu už téměř každý, a vybrat si zboží, které se vám nejvíce líbí. Na rozdíl od klasických obchodů, na internetu máte vše na jednom místě. Další výhodou je bezesporu největší výběr produktů. Proč se omezovat jen na Českou Republiku? Nakupovat lze na celém světě. Nejčastější důvod, proč lidé u nás nakupují třeba v Americe, je nižší cena. I když si připočtete částku za dopravné, stále to vyjde levněji než u nás. Toto se týká nejvíce spotřebního zboží, jako je elektronika a oblečení. Levněji to však průměrně vychází v každém internetovém obchodě. Nevznikají totiž například náklady za provoz kamenného obchodu, ale jak to v této oblasti bývá, obchodníci zkoušejí nejrůznější praktiky, takže vybírat musíme obezřetně. Platit za zboží můžeme opět několika způsoby. Pak si už jenom vybereme druh dopravy zboží a počkáme, až dorazí třeba k nám domů.

Takto na internetu nakupuje čím dál více lidí. Je jasné, že zpočátku k tomuto druhu obchodu panovala obecná nedůvěra, za což také samozřejmě mohli někteří obchodníci, kteří v podnikání na internetu teprve začínali, a všechno vždy nešlo tak hladce. Nyní je už situace ustálená, platí určitá pravidla, která začínají dodržovat prodejci i spotřebitelé, takže nyní je obchodování na internetu docela na vysoké úrovni. Stále větší zájem o nakupování přes internet dokazují následující čísla.

V roce 2001 činily tržby internetových obchodů v České Republice pouhou 1 miliardu korun. V roce 2006 činil celkový roční obrat za internetový obchod už přibližně 14 miliard Kč. V roce 2008 vzrostl obrat na neuvěřitelných 22 miliard korun a následující rok obrat internetových obchodů činil zhruba 25 miliard korun. Tento rok Jan Vetyška z Asociace pro elektronickou komerci oznámil, že v roce 2010 se na internetu podařilo prodat zboží za celých 33 miliard korun. V tomto roce tedy očekává další nárůst, protože roste i počet spokojených zákazníků.¹⁹ Jak je zde vidět, obrat každý rok stoupá o několik miliard Kč.

Poslední funkcí, kterou Josef Musil uvádí, je funkce dálkově provozovaných služeb, zejména komunikačních.²⁰ V době kdy Musil publikoval tuto knihu, stály tyto funkce

¹⁹ APEK. Rekordní Vánoce na internetu. Asociace pro elektronickou komerci [online]. Praha: Copyright © 2008 [cit. 4. ledna 2011]. Dostupné na: <http://www.apek.cz/8477/2176/clanek/rekordni-vanoce-na-internetu/>

²⁰ Srov. MUSIL, J. Elektronická média v informační společnosti, s. 171.

v pozadí, proto jim prozatím nedával velký význam. Nyní bych tuto funkci internetu nazvala primárně **komunikační**, protože se sem započítávají především elektronické komunikace.

Komunikaci na internetu budu věnovat téměř zbytek celé své práce, proto zde uvádím jen ve stručnosti, co do komunikační funkce internetu spadá. Patří sem elektronická pošta tzv. e-mail, chat, který se ještě dále dělí na jeho další druhy, instant messaging a programy fungující na této bázi, webové kamery, telefonování přes internet, sociální sítě a dálkové studium prostřednictvím internetu tzv. e-learning.

Můžeme sem zařadit i služby, které se podle Musila mísí s funkcí komerční. Je to především komunikace s úřady, jako jsou třeba banky, nebo státní instituce. Přeci jenom elektronické bankovníctví dnes už nikoho nepřekvapí. Stejně tak je běžné, že komunikujeme se státními úřady přes takzvané e-podatelny. Pokud vlastníte elektronický podpis, můžete posílat dokumenty opatřené tímto digitálním podpisem e-mailem a tyto dokumenty pak mají stejnou právní hodnotu, jako kdybyste dopis poslali poštou se svým vlastnoručním podpisem. Zvláště u elektronického bankovníctví je důležité zabezpečení veškeré komunikace, která touto cestou probíhá. Některé banky vám vystaví certifikát (obdoba digitálního podpisu), bez kterého se ke svému účtu nemůžete přihlásit. Mimo jiné jsou účty ještě zabezpečené heslem a propojené s vaším mobilním telefonem, aby se takto zamezilo případnému zneužití. Bohužel jsou známy případy, kdy se počítačoví experti dokázali do bankovních systémů „nabourat“. Naštěstí se to stává jen výjimečně, protože snaha institucí zamezit těmto útokům je velká. Mnoho lidí se na tento způsob komunikace s úřady dívá s nedůvěrou, ale je naopak mnoho uživatelů, které zlákala možnost jednoduché obsluhy svého bankovního účtu z domova nebo ze zaměstnání.²¹

²¹ Srov. Tamtéž, s. 172.

2.0 Virtuální realita jako součást internetu

Člověk jako tvor se sám o sobě už někdy od mladšího paleolitu v podstatě nemění. Před asi 40 tisíci lety byl objeven člověk moderní, který vykazoval naprosto stejné chování, jako je naše. Komunikoval, lovil ve skupinách, kočoval, dokázal si postavit účelná obydlí a hlavně měl smysl pro umění. To dokazují četné nálezy jeskynních maleb, realistických sošek nebo jiných předmětů, které bychom zařadili spíše do užitého umění. Nejsme samozřejmě úplně stejní jako on, protože už nemusíme lovit, nebo například kočovat.

To, co se změnilo, je prostředí, ve kterém žijeme. Kvalita života většiny z nás se rapidně zlepšila a to především kvůli technologiím, kterými je dnešní svět přímo prošpikován. Mimo pojmů biosféra a atmosféra užíváme už i pojem „infosféra“.²² Jsou to všechna média, která známe a která na nás působí přes uživatelské rozhraní, a my zase na ně, protože je to sféra digitální propojenosti. Ano, žijeme v digitálním světě, v informační společnosti a to je důvod, proč zde píšu o virtuální realitě a s ní souvisejících fenoménech.

2.1 Kyberprostor

Pojem „kyberprostor“ poprvé použil William Gibson ve své sci-fi knize *Neuromancer* vydané v roce 1984. Je to počítačem vytvořený svět, ve kterém lidé existují jen ve virtuální realitě. Autor této publikace možná netušil, že se tento pojem v souvislosti s virtuální realitou stane běžně používaným. Tenkrát ho vyjádřil přesně takto: „Kyberprostor. Sdílená halucinace každý den pocíťovaná miliardami oprávněných operátorů všech národů, dětmi, které se učí základy matematiky. Grafická reprezentace dat abstrahovaných z bank počítačů lidského systému. Nedomyslitelná komplexnost. Linie světla seřazené v neprostoru myslí, shluky a souhvězdí dat.“²³ Je neuvěřitelné, jak se verze Williama Gibsona kryje se současným postmoderním pojmáním kyberprostoru.

John Perry Barlow napsal kdysi protest proti telekomunikačnímu zákonu ve Spojených státech amerických, který nazval „Deklarace nezávislosti kyberprostoru“ a v tomto spisu o kyberprostoru říká: „Náš svět je nikde a všude, ale není to prostor, ve kterém žijí těla.

²² SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 28.

²³ GIBSON, W. in SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 29.

Budujeme svět, do kterého může vstoupit každý – bez privilegií, či předsudků, ať rasových, ekonomických, vojenských, či geografických.²⁴

Abychom mohli zcela pochopit, co je to kyberprostor, musíme si uvědomit, že do popředí vstupují dimenze času a prostoru. Takzvaně na rozdíl od reality je to jiný časoprostor. V našem přirozeném prostředí existují časová pásma, kterými jsme jistým způsobem omezováni, a v jeden moment se dle fyzikálních zákonů můžeme nacházet jen na jednom jediném místě. Pokud ovšem vkročíme pomyslnou bránou do kyberprostoru, můžeme najednou vidět, že pro všechny existuje jen jeden čas. Všichni jsou tzv. on-line. Zároveň váš pohyb v kyberprostoru nemá žádné hranice, protože přece není problém povídat si s někým, kdo právě sedí někde na druhé straně zeměkoule. Nyní jste přece v ten samý čas na tom samém místě. Zároveň vám to ani nebrání být v ten samý čas na několika místech najednou a na každém i trochu jinak pomocí různých webových stránek, chatů, blogů nebo videokonferencí. Zároveň mohou různě prezentovat svoji identitu. Jak se s tímto můžeme vlastně vyrovnat? Vždyť to, co cítíme a prožíváme ve virtuální realitě, prožíváme i ve skutečnosti. Prožitky, zkušenosti a pocity si přenášíme do našeho reálného světa. To může samozřejmě mnoha lidem způsobovat problémy, protože onu pomyslnou hranici mezi reálným a virtuálním přestávají rozlišovat.

2.2 Virtuální realita

Abychom pochopili, co je to virtuální realita, musíme si uvědomit, co je to vlastně realita neboli skutečnost. Je totiž velice zajímavé, jak každý z nás tuto skutečnost vnímá odlišně a to má velkou souvislost s tím, jak myslíme. Například dítě myslí tak jak vnímá, zatímco dospělý člověk vnímá tak, jak myslí. Během svého života už si nahromadil mnoho zkušeností, které ve svém současném životě uplatňuje dál. Z toho vyplývá, že obecný podnět je vnímán subjektivně. Každý z nás tedy realitu vnímá trochu jinak. Každý si realitu interpretuje na základě toho, na co nás přední vědci a specialisté upozorňují. Takové pojetí světa je pro většinu z nás pravděpodobně realita.²⁵

Termín virtuální realita zavedl poprvé v roce 1984 zakladatel VPL (Visual Programming Languages, přeloženo vizuálních programovacích jazyků) Jaron Lanier. Tento muž si nechal

²⁴ BARLOW, J, P. in SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 29.

²⁵ Srov. CEJPEK, J. Informace, komunikace a myšlení, s. 65.

patentovat datovou rukavici, displej zabudovaný v brýlích a datový oblek. „Principem virtuální reality podle Laniera je sdílení imaginace, pobývání v grafických a sluchových světech, které se vyjadřují navzájem.“²⁶

Cejpek definuje virtuální realitu takto: „Je to stav, kdy člověk prožívá přesvědčivý pocit, že se ocitl v jiném světě, aniž by se v něm ve skutečnosti nacházel.“²⁷ Takto to vnímá proto, že to vidí, slyší a cítí. Nasadíte si speciální brýle, do kterých vám bude promítán určitý obraz, na uších budete mít sluchátka a na rukách speciální rukavice, které budou snímat vaše pohyby. Pod nohama můžete mít naklápěcí plošinu, která může imitovat například skateboard. Je tedy jasné, že pro pocit, že jste v jiném světě a děláte něco, co ve skutečnosti neděláte, potřebujete určitou techniku.

Taková nebo podobná technika ale neslouží jenom pro zábavu, nýbrž i pomáhá například ve výuce. Vezměme si například trenažéry v autoškolách, které už nejsou žádnou výjimkou. I chirurgové před náročnými operacemi mohou využít speciální techniky, která jim vyhodnotí každou chybu. Cvičí se tak v dovednostech a zručnosti. Zrovna toto jsou ukázky, kdy nám technika velmi pomáhá, protože díky ní se vyhneme potencionálním rizikům.

Michael Heim říká, že virtuální realitu lze chápat dvěma různými způsoby. Tvrdí, že je „silná“ a „slabá“²⁸ definice virtuální reality. Pod tou silnou si představuje typicky technologicky vytvořenou virtuální realitu, což je vlastně nová rodící se oblast aplikované vědy. Vzpomeňme na Laniera a jeho speciální datový oblek či brýle s displejem. Pro silnou virtuální realitu tedy potřebujeme absolutně zaměstnat naše smysly. Pro toto chápání Heim používá ještě další pojmy - „vnoření, interakce a intenzita.“²⁹

Pocit vnoření můžete zakusit v okamžiku, kdy technika izoluje a nasměruje vaše smysly natolik, že si připadáte jako v jiném světě. Technika, například počítač propojený s datovým oblekem a brýlemi je samozřejmě interaktivní. Citlivé přístroje snímají vaše pohyby a na základě tohoto vám počítač dokáže předestřít obraz, kam se zrovna díváte, nebo jakým způsobem se pohybujete. Interaktivní prostředí dokážete ovládat. Intenzita potom určuje, nakolik se virtuální realita přibližuje skutečnosti. V podstatě záleží na tom, jak je daný

²⁶ HORROCKS, CH. McLuhan a virtualita, s. 37.

²⁷ CEJPEK, J. Informace, komunikace a myšlení, s. 65.

²⁸ HEIM, M. Virtual realism, s. 4.

²⁹ Tamtéž, s. 6.

program propracovaný a jaké množství dat musí být přenášeno. Virtuální prostředí se může realitě přibližovat, pokud jsou detailně znázorněny postavy i okolí, pohyby působí přirozeně a program rychle reaguje na vaše „pokyny“.

Takzvaná slabá virtuální realita znamená mnoho skutečností a činností, které denně děláme a jsou pro nás určitě fascinující a přitažlivé, a proto jsme jim dali přívlastek virtuální. Je to vlastně jen „jako kdyby“.³⁰

V době, kdy publikoval McLuhan, nevěděl o virtuální realitě příliš mnoho. Vždyť samotný termín vnikl až čtyři roky po jeho smrti. Virtualitu nespojoval s jakoukoliv technikou. Přesto v jeho díle nalézáme mnohé spojitosti s dnešním chápáním virtuální reality, podle toho, jak popisoval fenomén médií již v šedesátých letech minulého století. Jeho verze virtuality je právě stav „jako kdyby“, čili podle Heima je toto virtualita slabá.

Další spojitost s teorií Heima můžeme najít v McLuhanově titulu „Jak rozumět médiím: extenze člověka“ v teorii „horkých“ a „chladných“ médií. Když například popisuje fotografii jako horké médium, mluví o vysoké rozlišovací schopnosti, což vysvětluje jako stav dobrého naplnění daty. Naopak chladné médium karikatura je proti fotografii velmi omezená z hlediska množství informací, protože karikatura se většinou vyznačuje jen několika stylizovanými linkami na rozdíl od fotografie. Telefon jako chladné médium má malou rozlišovací schopnost a mnoho skutečností našemu uchu uniká oproti horkému médiu rozhlasovému vysílání. Christopher Horrocks dává toto tvrzení do analogie s Heimovou „interaktivitou“. Chladná média nám poskytují tak málo informací, že si je vlastně musíme doplňovat sami a tím se na nich podílíme. Tak tomu ale není u médií horkých, která nám poskytují informací dostatek a podle Heima by tím pádem nesplňovala definici interaktivity. Mě osobně však toto přenesení interaktivity připadá být trochu přehnané, protože pod pojmem interaktivita si představím konkrétní akci a reakci. Tedy tím, že si médium pouze doplním nějakou svojí představou nebo myšlenkou, ho přeci neovládám.

Horrocks si dále pohrává s Heimovým pojmem „vnoření“. Toto dává do souvislosti s McLuhanovým tvrzením, že „elektrický mediální přenos je okamžitě na kterémkoli místě, kde ho chceme mít. Když jsme na telefonu, nezmezíme prostě jen dírou jako Alenka v zemi

³⁰ Srov. HEIM, M. Virtual realism, s. 6-7.

divů - jsme tam a oni jsou zde.“³¹ Horrocks to vysvětluje tak, že když s někým mluvíme po telefonu, jsme zároveň zde, ale i s tím druhým na konci drátu. Uznávám, že v jistém slova smyslu můžeme říct, že jsme se tak vnořili do telefonátu s někým druhým a ocitli jsme se tak na jiném místě.

Další čtyři modely chápání virtuální reality ve spojitosti s realitou nám předkládají Marcus A. Doel a David B. Clarke. Za prvé je prý virtuální realita jen „falešné připodobnění“ skutečného světa, také to může být „rozpuštění“ nebo „hyperrealizace“ skutečnosti. S tímto jevem se můžeme setkat v případech, kdy uživatel dává přednost virtuální realitě, protože od své reálné existence se už vlastně odloučil a nevnímá ji jako důležitou součást svého života. Druhý model předpokládá, že virtualita je vylepšením nebo doplněním reality, protože ji může napravit, podobně jako třeba brýle napravit špatný zrak. Třetí model mi docela připomíná nějaké sci-fi, protože líčí virtualitu jako úplné rozpuštění nebo rozpad reality. Lidé by tak mohli zmizet ze světa, aniž by po sobě zanechali jakoukoli stopu, protože vše, co dosud bylo reálné, se rozpadne. A nejvíce radikální a čtvrtý model říká, že není vůbec žádný rozdíl mezi realitou a virtualitou, protože to, co jsme vždy vnímali jako realitu, bylo vlastně virtuální.³²

2.3 Virtualita a společenský život

Různí autoři popisují virtuální realitu od té nejtvrdší, kterou můžeme rozumět právě nějaký čistě technologicky vypracovaný jiný svět až po virtuální realitu, která je pro některé jen změněným vnímáním reality. Virtuální realita nebo kyberprostor nás tedy provází téměř na každém kroku, zvláště pokud žijeme ve vyspělých zemích, kde je standardem, že každý člověk vlastní nejméně jeden mobilní telefon. Téměř každý pak vlastní osobní počítač a má přístup ke globální počítačové síti zvané internet.

Stačí, aby nám zazvonil telefon v kapse nebo kabelce a okamžitě přemýšlíme o někom, kdo nám může volat a tedy o osobě, která nám je fyzicky vzdálená a nemůžeme ji prakticky vidět. Další fáze nastává, pokud telefon zvedneme a uslyšíme hlas, který nám volá. Vnoříme se do hovoru a najednou nelze rozlišit, který svět je pro nás více reálný. Zda ten, ve kterém se momentálně fyzicky nalézáme a v ruce držíme telefon nebo ten, ve kterém vedeme

³¹ MCLUHAN, H. M. in HORROCKS, CH. McLuhan a virtualita, s. 38.

³² Srov. DOEL, M. A., CLARKE, D. B. Virtuální světy, s. 261.

s někým hovor a přemýšlíme. Představujeme si místo, odkud nám dotyčný volá, nebo co má na sobě, nebo uvažujeme o jeho náladě?

Telefon a jiné technologie nebo média utvářejí nové formy našeho chování především díky možnosti komunikace. Vznikají tak například nové druhy společenského života. Ač to může znít nesmyslně, měli bychom si uvědomit, že jsme sami součástí tohoto procesu. Kdybych měla vyzdvihnout aktuální téma dnešní doby, fenoménem jsou zcela jistě sociální sítě. Dříve byli lidé u vytržení jen z obyčejného psaní a odesílání zpráv pomocí e-mailu nebo dokonce z obyčejného telefonování.

Přirozenou lidskou potřebou je sdružovat se a komunikovat. Lidé si chtějí povídat se svými přáteli, ale také chtějí poznávat zatím neznámé osoby. Tato potřeba se tím více stupňuje, jak se naše společnost postupně individualizuje. Už nežijeme ve velkých několika generačních příbytcích jako velké rodiny, stali jsme se obětí doby, kdy sice někteří bydlí ve velkých několikapatrových domech s desítkami dalších lidí, ale tito lidé jsou si cizí. Tvoří samostatné odloučené jednotky, které se paradoxně mohou setkávat a poznávat jinou cestou, než osobně tváří v tvář. Zní to možná příliš nadneseně, ale ze své vlastní zkušenosti vím, že můžete znát své sousedy, ještě to ale neznamená, že máte potřebu zrovna těmito lidem vykládat o svých problémech nebo zájmech. Nepopírám, že existují výjimky, ale většina lidí si své přátele chce vybírat.

Jak je to s lidmi, které už známe, nebo s naší rodinou? Otázka, proč potřebujeme komunikovat virtuálním způsobem, je nasnadě. Opět to samozřejmě souvisí s dnešní dobou, kdy se lidé častěji odlučují i na velké vzdálenosti. Mnoho studentů bydlí v pracovním týdnu mimo rodinu, někdy i o víkendech, někteří jezdí na zahraniční stáže. Pracující lidé jezdí často za prací daleko a někdy i na několik dnů. Nemohu nezmínit rekreační cestování, kam patří především turistika, cestování o dovolených a o prázdninách. Stěhováním můžeme také ztratit okruh mnoha přátel nebo některých rodinných příslušníků, pokud jsme v daném místě žili déle. V takových případech je pro nás možnost komunikovat pomocí nejrůznějších technologií nezbytná. Nyní je to ve většině případů velice jednoduché a kontakt s rodinou nebo přáteli je kdykoliv a kdekoliv možný.

Virtuální prostředí nám ale asi nejvíce usnadňuje setkávání se s neznámými lidmi právě proto, že je to svým způsobem virtuální (jen jako). Odpadá tak většina zábran a minimalizují se osobní bloky, například když je někdo přesvědčen, že nevypadá jako Tom Cruise, nebo

že má problém s verbálním vyjadřováním. Někdy stačí, že je člověk jen trochu stydlivý a v reálném životě se velice těžko seznamuje. Jednodušší seznamování- to platí u naprosté většiny lidí, kteří přes internet hledají nové přátele, protože první formy kontaktu probíhají především na chatech, tedy webových aplikacích, kde si můžete psát s ostatními účastníky, aniž byste se viděli, nebo slyšeli. Zde dochází, na rozdíl třeba od telefonu, jen k minimálnímu osobnímu kontaktu.

Dalším povzbuzujícím prvkem je možnost anonymity. Naprostá většina účastníků různých internetových diskuzí zakrývá své vlastní jméno nějakým nickem - tedy přezdívkou. Není výjimkou, když se muž vydává za ženu, nebo naopak. Může pak oslovit jiný okruh lidí a zkoumat jejich reakce, které by třeba se svou vlastní identitou nevyvolal. Víme, že lidé rádi experimentují a virtuální prostředí k tomu přímo vybízí. Proto zde můžeme najít způsoby vyjadřování a reakce, které v běžném životě nepoužíváme. Když na chatu náhodou vyvoláme nějaký konflikt nebo už nás povídání prostě nebaví, můžeme se jednoduše odhlásit, nebo ho natvrdo vypnout a s těmito lidmi už se více neseikat. V běžném životě by taková situace tak snadno vyřešit nešla. Je dost obvyklé, že v podobných diskuzích jen málokdy najdeme přátele, se kterými se budeme setkávat i nadále. Většinu lidí už nikdy „nevidíme“.

Frances Cairncross ve své publikaci *Konec vzdálenosti* z roku 1997 v souvislosti se společenským životem zmiňuje takzvaná „virtuální společenství“. „Důležitým dopadem nových forem komunikací bude vytvoření nových společenských pout - „virtuálních společenství“ elektronicky propojených lidí, kteří se občas setkají způsobem, který kyberfanoušci nazývají „face time“ (setkání tváří v tvář), nebo se také neseikají nikdy. Tato společenství budou narůstat kolem pracovních zájmů, domácích zájmů a kulturních a etnických zájmů. Zájmová společenství, tj. skupiny lidí, kteří možná jsou roztroušeni po celém světě, mohou mít více společného než dva sousedé.“³³

Dnes po čtrnácti letech můžeme jeho prognózy jen potvrdit. Bylo vyvinuto mnoho různých aplikací, díky nimž spolu lidé komunikují v kyberprostoru a vnímají to jako běžnou součást svého života.

³³ CAIRNCROSS, F. *Konec vzdálenosti*, s. 233.

Člověk tráví v zaměstnání nemalou část svého života a lidé se tedy například setkávají z důvodu společných pracovních zájmů. Tato společenství vznikala nejspíše úplně nejdříve, protože byla a stále jsou tvořena akademiky, vědci nebo lékaři. Tito lidé byli už u zrodu internetu, takže jako jedni z prvních měli možnost komunikovat spolu takovýmto způsobem. Dnes už v podstatě nenajdeme jediný obor, jehož skupiny by se na internetu nevyskytovaly. Kyberprostor je prosycen nejrůznějšími společenstvími, která mají společné pracovní zájmy. Rozhodně to není od věci, protože to, že spolu lidé diskutují o pracovních problémech nebo naopak radostech, má velký vliv i na vývoj samotných oborů. Je zde totiž důležitým aspektem, že takto se setkávají lidé, kteří předtím neměli možnost se setkat. Jednak proto, že se neznali nebo se znali jen z publikací a jiných médií, jednak od sebe byli příliš fyzicky vzdáleni atd. Virtuální společenství shromažďují lidi ze stejných nebo podobných oborů, kteří mají nyní možnost se poznávat a kdykoli spolu komunikovat i na velké vzdálenosti. Vznikají tak například různé provázanosti mezi obory na jednotlivých kontinentech, fungují různé světové aliance, podporují a organizují se odborová hnutí, díky tomu, že lidé nalézají nové a pro ně velmi důležité kontakty.³⁴

Líbí se mi, jak Frances Cairncross nazval další skupinu společenských zájmů- tedy domácí zájmy. V první chvíli mi nebylo přesně jasné, co by tím mohl myslet, kromě diskusí o nejrůznějších banalitách, ale nakonec jsem zjistila, že mluví o svépomocných pomáhajících skupinách, které hrají v oblasti sociální práce velmi důležitou roli. Cairncross pravděpodobně nazval tyto zájmy domácími, protože tehdy se setkal s virtuálními společenstvími s poněkud závažnějšími problémy, než které se běžně řeší na internetu dnes. Zmiňuje především různé skupiny rodičů, které trápí problémy s jejich dětmi, například rodiče pohřešovaných dětí, nebo dětí s velmi závažnými zdravotními problémy nebo vzácnými chorobami. Diskusní fórum „(...) Parent Soup, založené dvěma matkami v roce 1995, má za cíl být elektronickou lavičkou v parku. Nabízí speciální útočiště pro každý typ rodičovství, od adoptivních rodičů po rodiče s pouze jedním dítětem, a také živé diskusní fórum, nazvané „Sanity Break“. Takové kontakty podporují svépomocné skupiny. Usnadňují lidem těžít ze zkušeností všech jedinců kolektivu, spíše než se obracet pro radu na profesionály, a to z oblastí od správného podávání léků až po vychovávání dětí.“³⁵ Pro některé skupiny je to důležitý podpůrný systém, který jim umožní mobilizovat své vlastní síly a dobře sociálně fungovat.

³⁴ Srov. CAIRNCROSS, F. Konec vzdálenosti, s. 234.

³⁵ CAIRNCROSS, F. Konec vzdálenosti, s. 234.

Třetí a poslední skupinou, kterou Cairncross vyčleňuje, jsou lidé s kulturními a etnickými zájmy. Toto je čím dál víc aktuální, čím více se společnost fragmentuje a mísí se různé kultury a etnika. Ale i kultury, které zůstávají na svém místě, mohou být poškozeny tak, že ztratí některé prvky, které jsou pro danou kulturu charakteristické, protože se neposilují a s novými generacemi třeba neobnovují. Společnost by zajisté mohla být ochuzena o kulturní rozmanitost. Nejen díky internetu spolu mohou „být“ lidé, kteří z nějakého důvodu emigrovali nebo se přestěhovali a rodnou komunitu nemají možnost jinak vídat, či lidé, kteří jenom potřebují navázat kontakt se svojí kulturou, která se jim třeba mentálně vzdálila, a oni hledají cestu zpět. Také lidé potřebující posilovat svůj etnický původ s lidmi „stejnými“ jako jsou oni. Vzdálení od své mateřské země, mohou si například procvičovat svůj rodný jazyk. Když se jim stýská, mohou se podívat na televizní pořady původem z jejich země a není problém vyhledat si denní tisk též v mateřském jazyce. Velice oblíbenou činností se stalo hledání vlastních předků a sestavování rodokmenů. Mnoho lidí by chtělo pátrat po svém původu, ale z praktického hlediska je to velice časově i znalostně náročné. Situaci se snaží ulehčit některé internetové stránky či fóra, kde se scházejí lidé, kteří poskytují své informace, a na základě této výměny může dojít ke hledání příbuzenských vztahů. A kdyby byl váš vzdálený příbuzný například nějaký žijící Japonec, pomocí překladatelského rozhraní si s ním můžete jednoduše dopisovat.³⁶

Společensky jsme se s virtualitou v našich životech vypořádali. Tyto formy kontaktu již pokládáme za samozřejmé a snadno jsme se přizpůsobili, protože pro většinu z nás komunikace přes internet přinesla samá pozitiva.

2.4 Nové jevy v důsledku vzniku kyberprostoru

Petr Sak uvádí několik zajímavých nových jevů, které můžeme se vznikem kyberprostoru a vstupem člověka do virtuální reality pozorovat.

- **„Virtuální identita a způsob jejího formování.** Vstupem do kyberprostoru je utlumena naše přirozená identita, virtuální jedinec tvoří svou identitu volně podle svých zájmů a kritérií. Takto zvolenou identitu může podržet v celém kyberprostoru,

³⁶ Srov. CAIRNCROSS, F. Konec vzdálenosti, s. 235.

v jeho různých segmentech nebo v určitém chatu. Také může zvolit virtuální identitu pro jeden vstup do kyberprostoru či pro jednoho partnera v komunikaci.“³⁷

Již jsem výše zmiňovala, že pod přezdívkou ženy se může skrývat reálný muž. Tato změna pohlaví, věku nebo jiných prvků formujících novou identitu je běžná. Avšak tato zdánlivě zábavná hra může někdy představovat bezpečnostní rizika, když se například pedofilní jedinec vydává za stejně starého chlapce, se kterým si nejprve píše, a posléze se s ním snaží sejít v reálném životě.

- **„Charakter kyberprostoru a vztah k přirozenému časoprostoru, homogenizace planetárního kyberčasu.** Zatímco čas přirozeného světa je segmentován časovými pásmy, v kyberprostoru platí planetárně jeden on-line čas.“³⁸

Toto jsem zmiňovala už v kapitole o kyberprostoru, kde jsem se snažila nastínit charakter kyberprostoru pomocí dvou dimenzí času a prostoru. Fakt, že pro každého uživatele internetu platí stejný čas, umožňuje například v oblasti obchodu provozovat globální pobočky, aniž by se řešilo, kolik hodin mají zrovna tam nebo tam. Objednávky, dodávky i komunikace probíhají neustále. Podobné je to s globalizací ekonomiky a konkrétně pracovního trhu. Již je obvyklé, že pracujete pro firmu, která sídlí o několik časových pásem dále, ale vlastně to nijak neovlivňuje vaši pracovní náplň. Když už zmiňuji ekonomiku, nemohu opomenout obchodování na burze, které se už mnoho let uskutečňuje i přes internet a zde jde doslova o každou vteřinu. O čas jde i v celosvětových zpravodajských centrech, která se snaží být vždy aktuální a první, kdo přinese veřejnosti nějakou senzaci.

- **„Vytváření planetární kyberkultury** s multikulturními vstupy, plošné planetární šíření angličtiny jako jazyka komputelizace. Zatímco v minulosti se díla masové kultury šířila v jakýchsi vlnách, přičemž epicentrum bylo v zemi vzniku díla, tedy v USA, způsob šíření v době kyberprostoru má jiný charakter. Po vzniku digitální podoby artefaktu a jeho „zavěšení“ na internet přestává platit šíření z epicentra ve vlnách. V té chvíli může být artefakt dostupnější u protinožců než v domácnostech městečka několik kilometrů od Hollywoodu.“³⁹

³⁷ SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 32.

³⁸ SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 32.

³⁹ Tamtéž.

- **„Virtuální planetární vědomí.** Komunikací a sdílenými obsahy se vytváří skupinové vědomí. V tradiční společnosti je vztah mezi jedincem, skupinou a skupinovým vědomím velmi silný a skupinové vědomí plní řadu sociálních funkcí. V industriální společnosti se vazby mezi skupinou a vědomím zeslabují, protože došlo k rozpadu pospolitosti (...). Na vytváření společenského vědomí a veřejného mínění se velkou měrou podílejí média.⁴⁰

Dovedeme si jistě představit, jakým způsobem dnes média ovládají veřejné mínění. Jsou celosvětově provázaná a informace, které se k nám dostávají, mohou být jistým způsobem modifikovány. V kyberprostoru to ovšem funguje trochu jinak. Každý, odborník i laik, může na internetu publikovat, cokoliv se mu zachce. Planetární vědomí a potažmo i následné chování lidí se tedy může zásadně přizpůsobovat na základě této internetové komunikace. Některým vládám se však nezamlouvá tato absolutní svoboda slova, protože některé informace jednoduše pokládá za škodlivé nebo tajné pro společnost. Do skupiny „nepřátel internetu“ patří například Čína, Írán, Severní Korea nebo Kuba. Tyto země jsou proslulé totalitními režimy a svým obyvatelům přímo zamezují vstup na stránky s politickým obsahem. Opírají se i o klasické policejní metody, a pokud někdo napíše něco, co se totalitní vládě nelíbí, je jednoduše zatčen a takový případ je dán na odiv všem, aby se náhodou někdo další nepokusil napadat politické smýšlení. Ne tak drastickou formu cenzury však používá mnoho dalších zemí. Vcelku běžné je monitorování internetového obsahu, které praktikuje snad už každá země. Můžeme tedy pozorovat střet zastánců neomezeného planetárního vědomí a volného šíření informací a na druhé straně různých převážně politických hnutí, které omezují svobodu slova a uplatňují krutou cenzuru internetu.

- **„Planetizace člověka.** Komunikace v kyberprostoru v planetárním rozměru a využívání infosféry – vazba na virtuální planetární vědomí – působí na formování planetárního člověka. Mezi chováním člověka, jeho myšlením a osobností existuje dynamická rovnováha. Komunikace a práce s informacemi a poznatky na planetární úrovni bude zpětně ovlivňovat jak chování člověka, tak jeho myšlení, hodnotový systém a celou osobnost.“⁴¹

Dříve jsme měli možnost formovat své myšlení jen v daném umístění, kde jsme vyrůstali, vzdělávali se, pracovali nebo cestovali. Oproti planetárnímu kyberprostoru

⁴⁰ SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 32.

⁴¹ Tamtéž, s. 34.

bylo toto formování světonázoru dosti omezené. Nyní můžeme být součástí všeho planetárního dění a to se samozřejmě odráží na našem chápání světa. Stáváme se planetárním člověkem a součástí planetárního společenství. „Vliv šíře sociálního pole a kompetencí k aktivitě v rozšířeném sociálním poli na osobnost člověka byl již v případě evropanství a evropské identity empiricky ověřen.“⁴²

- **„Osobní počítač a síť fungují jako nástavec (extenze, multiplikátor) komunikace, paměti a mozku** a vzájemně propojují jedince s planetárním systémem. Ve vývoji člověka, sociální entity a sociability dochází k neustálému zdokonalování smyslů a schopností jejich umělou nástavbou, která je produktem lidského poznání a techniky.“⁴³

Sak zde mluví o neustálém postupném sblížování člověka a technologie, jak jsme tohoto procesu svědky i v běžném životě především v oblasti lékařství, kde se již ověřenými metodami aplikují nejrůznější protézy, aby se například napravily chyby přírody, ale i z důvodů zcela rozmarných. Počítačová síť umožnila člověku shromažďovat informace a zacházet s nimi, hromadně komunikovat, znásobovat své dosavadní schopnosti. Jestli dojde k absolutnímu propojení člověka s počítačem a vznikne tak kyborg, se můžeme prozatím jenom dohadovat.

- „Podle Chardina **nárůstem komplexity vrůstá vědomí**. Současná planetizace je důsledkem nárůstu komplexity lidské civilizace a současně ji dále rozvíjí.“⁴⁴

Tento nárůst představuje kvalitativní posun v evoluci lidské civilizace. Existují v podstatě dvě krajní možnosti. Buď může dojít k nebyvalému rozvoji lidské civilizace, nebo naopak k jejímu zničení.

- Dalším jevem je fakt, že **čím více jedinců je připojených sítí** a tedy „čím větší podíl světové populace sdílí kyberprostor, tím větší je planetární komunita a potenciál jejího využití.“⁴⁵

Dále Sak zmiňuje vzdělanostní potenciál lidí na síti, kompetenci lidí na síti komunikovat a spolupracovat, výkonnostní potenciál hardwaru a softwaru na síti, kreativní potenciál lidí

⁴² SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 34.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž, s. 35.

na síti, problém jménem byrokracie a počítačovou gramotnost. Tento souhrn se týká celkové potenciality planetárního systému.⁴⁶

Sak tyto nové jevy v důsledku vzniku kyberprostoru pojímá především z hlediska planetárního vědomí, ale zabývá se i virtuální identitou a technickou stránkou virtuality.

2.5 Je virtuální realita nebezpečná?

Na závěr této kapitoly o virtuální realitě bych se zamyslela nad tím, jak virtuální realita a kyberprostor ovlivňují náš skutečný život. Je jisté, že z virtuálního si do našeho světa přinášíme pocity, prožitky, dovednosti, zkušenosti a pravděpodobně i vědomosti, takže tyto dva světy nemůžeme jen tak od sebe oddělit. Důkazem jsou poněkud kuriózní, ale pravdivé příběhy.

V Číně v roce 2005, což už je z hlediska vývoje internetu velice dávno, ubodal hráč jedné počítačové hry svého kamaráda, protože prodal tzv. dračí šavli, kterou společně získali v dané počítačové hře. Tedy kvůli virtuálnímu artefaktu tento hráč zabil člověka v reálném světě.

Další virtuální hra Project Entropia vám umožní koupit si za reálné peníze nějaký pozemek, se kterým pak můžete spekulovat jako s opravdovým majetkem. Dvaadvacetiletý student si takto koupil ostrov, za který zaplatil neuvěřitelných 35 tisíc dolarů. Může vybírat poplatky od lidí, kteří tento virtuální ostrov navštíví nebo si tam například uloví rybu, když ostrov rozprodá na parcely, přinese mu to asi 40 tisíc dolarů.⁴⁷

A co teprve tvrdý hazard jako jsou internetová kasina, kde si můžete zahrát poker, automaty nebo ruletu a všechno samozřejmě za reálné peníze. Nevyrovná se to riziku hracích automatů, kterých se právě snaží mnoho obcí v České republice zbavit nebo alespoň omezit jejich počet nebo přístup na ně?

Humanitně orientovaní odborníci jsou ve střehu a varují, že virtuální realita skýtá podobná nebezpečí jako je například závislost na televizi. To se týká zejména dětí a mládeže, pro které se virtualita může stát drogou. Když se totiž pohybují v kyberprostoru, je to pro ně pole jistoty a neohroženosti na rozdíl od reálného skutečného života, který je v mnoha směrech nevypočitatelný. Ve virtuální realitě si mnohem víc troufáme, méně se bojíme, protože máme větší pocit bezpečí. Je to přeci jenom jako, a my většinou sedíme u počítače

⁴⁶ Srov. SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 36.

⁴⁷ Srov. SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 30.

v pohodlí a bezpečí domova. Riziko však spočívá v narušení rovnováhy mezi prožíváním skutečného a virtuálního.⁴⁸

Z výše popsaného vyplývá, že s virtuální realitou musíme zacházet opatrně, protože z mnoha důvodů je toto prostředí pro nás velice lákavé a tudíž může vést k nadužívání internetu nebo počítačových her a vést k závislosti. Psychické dopady jsou následující: ztráta smyslu pro realitu, rozpad sociálních vazeb, ztráta norem chování, rozpad rodiny, izolovanost a deprese. V některých případech pak přeroste k patologickému chování, ale je otázkou, zda například hráč z Číny, který zabil svého spoluhráče, měl určité predispozice k takovému chování ještě dříve, než začal hrát onu nešťastnou hru.⁴⁹

Pokud bych si tedy měla odpovědět na otázku v nadpisu, jestli je virtuální realita nebezpečná, řekla bych, že ne, protože počítač se dá přeci vždy vypnout. Není to tedy tak jednoduché, protože například děti se učí práci s počítačem již v předškolním věku a jsou tedy ve styku s virtualitou odmala. Ovšem pokud budeme zacházení nejen s počítačem správně korigovat a dětem dostatečně vysvětlovat, přílišné riziko ve virtuální realitě nevidím. Podmiňuji to každopádně zdravým a kontrolovaným užíváním virtuálních aplikací. Navíc je velká pravděpodobnost, že pokud se děti budou učit dobře zvládat své chování v reálném životě, nebudou mít problémy ani v tom virtuálním.

⁴⁸ Srov. CEJPEK, J. Informace, komunikace a myšlení, s. 66.

⁴⁹ Srov. MUSIL, J. Elektronická média v informační společnosti, s. 178.

3.0 Komunikační paradigma internetu

3.1 Mediovaná komunikace

Od virtuální reality přecházím ke komunikaci, která je na virtuální realitě v podstatě závislá, protože v praxi mediované komunikace dominují právě systémy virtuální reality.

Lidská komunikace se vyvíjela spolu s člověkem a Sak tvrdí, že komunikace existovala dokonce ještě před vznikem člověka. Cejpek pod pojmem komunikace chápe nejen komunikaci mezi lidmi, nýbrž i komunikaci lidí s přírodou nebo s bohy, což může být modlitba, rozjímání, souznění s přírodou nebo obdělávání půdy. Také rozlišuje komunikaci přímou a nepřímou. Nástroji komunikace byly zpočátku pachy, primitivní zvuky, gestika, mimika a postoje těla. Naprostá většina těchto nástrojů se používá ke komunikaci dodnes, ovšem s rozvojem řeči se komunikace stala sofistikovanější a různorodější. Dalšího rozvoje se dosáhlo vkládáním různých médií mezi komunikující jedince, což je komunikace nepřímá.

Pomocí těchto aspektů můžeme historii komunikace rozdělit na různá období. Cejpek rozděluje lidské dějiny do třech období, zatímco Sak přidává ještě období čtvrté, které ale neodráží historický vývoj, nýbrž již současnou situaci.⁵⁰

1. „Období řečové komunikace“ (Cejpek)
„V první etapě média představovala kresba, kámen, hliněné tabulky, papyrus a posléze papír. S touto etapou je spjat vývoj řeči, včetně psané podoby, a gramotnost omezená na malou exkluzivní skupinu.“ (Sak)
2. „Období dokumentové komunikace s fázemi rukopisného a tištěného textu.“ (Cejpek)
„V druhé etapě, vyvolané vynálezem knihtisku, bylo dosavadní vědění lidstva převedeno do knih a uloženo v knihovnách.“ Důsledky: gramotnost, osvícenství, racionalismus, industrializace. (Sak)
3. „Období elektronické komunikace.“ (Cejpek)
„Třetí etapa byla založena na objevu elektřiny, na využití tohoto vynálezu a s ním souvisejících technologiích. Telegraf, telefon, dálnopis, film, rozhlas a televize byly v etapě, která bývá charakterizována jako éra páry či mechanické a industriální období, nemyslitelné.“ (Sak)

⁵⁰ Srov. CEJPEK, J. Informace, komunikace a myšlení, s. 47. SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 22.

4. „Současná etapa médií ve společnosti je spjata s nástupem počítače a internetu a s propojováním jednotlivých médií v technologii multimédií za použití digitalizace.“ (Sak)⁵¹

Jednotlivá období se vrství, takže i když jsme v současné etapě digitální, tak dále používáme například knihy a telefon. Stejně tak zůstávají úplně základní nástroje dorozumívání, které jsou nenahraditelné jako je řečová a mimořečová přímá komunikace.

„Za mediovanou komunikaci se považuje komunikace časově nebo prostorově separovaných komunikátorů a komunikantů, komunikujících prostřednictvím jakéhokoliv technického systému – média. V tomto kontextu se uvádí také velmi často termín komunikace zprostředkovaná počítačem (CMC – Computer Mediated Communication).“⁵²

Ze stručného historického přehledu komunikace můžeme vidět, že mediovaná komunikace zde byla od samého počátku, jenom termín vnikl až v průběhu posledního století (mediace je zprostředkování médii). Jako příklad uvedu jeskynní malby. Před několika tisíci lety byl člověk schopen jeskynní malbou vyjádřit určitou myšlenku. O rok později mohl do jeskyně přijít jiný člověk a uvidět jeskynní malbu, která mu sdělovala onu myšlenku. Tato malba k nám promlouvá až dodnes. Je to mediovaná komunikace, protože jsme jako komunikátoři byli časově odděleni.

Již od počátku se člověk snažil zaobalit své sdělení do nějakých symbolů. Nejdříve to byly obrázky, různé znaky a signály a nakonec vynalezl písmo. Nyní v digitalizované době proudí po sítích soubory nul a jedniček, které nám umožňují mediovaně komunikovat. Jak tedy v současné době komunikujeme? Zaměřím se především na virtuální internetové služby, protože mým cílem je objasnit komunikační paradigma internetu a posléze vyvodit důsledky pro komunikaci pedagogickou.

Všechny služby na internetu, kterým se dále budu věnovat, nejsou nijak zpoplatněny, to znamená, že uživatelé platí jenom za samotné internetové připojení. Komunikace je tedy

⁵¹ Srov. CEJPEK, J. Informace, komunikace a myšlení, s. 47. SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 22.

⁵² Mediovaná komunikace [online]. EU: Development & Piloting of Basic On-Line Training Courses, Pilot Project No. CZ/00/B/F/PP-134013, 2000 [cit. 2011-03-17]. Pedagogické aspekty internetu, Internet ve vzdělávání. Sekce 1, Informační společnost a vzdělávání. Dostupné na WWW: <http://athena.zcu.cz/kurzy/ivda/000/1_info_spol/kap_15/text.htm>.

volně přístupná každému, kdo je k internetu připojen, a troufám si říci, že je to už většina obyvatel vyspělých zemí.

3.1.1 E-mail

E-mail je snad první komunikační službou, kterou na internetu začali lidé masově používat. Denně si posílají miliony osobních i pracovních e-mailů a nejen lidé, ale i nejrůznější organizace využívají snadné příležitosti propagovat své výrobky nebo služby.

Samotný název je odvozený od anglického pojmu „Electronic Mail“ (elektronická pošta). Pokud používáme pojem e-mail, myslíme tím buď samotnou službu, nebo konkrétní „zpráva“. E-mail je služba, která vlastně nahrazuje klasickou poštovní službu, a místo kamenných pošt fungují mail servery, které poskytují jednotlivé účty neboli schránky, kam se pošta doručuje. Z toho je patrné, že e-maily necestují z jednoho počítače na druhý, ale zůstávají pořád na síti, dokud si je třeba sami nestáhnete do svého počítače. Do své schránky se tedy dostanete z každého počítače, který je připojen k internetu. Mail server využívá téměř každý velký portál jako např. Yahoo, Google, GMX, Hotmail, AoL, Seznam, Volný, Centrum, včetně institucí a firem, které si taktéž mohou zřídit vlastní e-mailovou službu.

Abyste mohli službu využívat, musíte provozovateli poskytnout některé údaje, tedy registrovat se. Nejdůležitější je přihlašovací jméno a vaše adresa potom vypadá např. takto: jméno@yahoo.com⁵³, a heslo, které nesmíte zapomenout a také by ho neměl nikdo jiný vědět, aby se vám neoprávněně nedostal do schránky.

Jako pro veškerou komunikaci na internetu, i pro elektronickou poštu jsou potřeba protokoly k přenosu dat. Pro odesílání zpráv na e-mail server se používá protokol SMTP (Simple Mail Transfer Protocol), a pro vyzvedávání zpráv je to protokol POP3 (Post Office Protocol) a IMAP4 (Internet Message Access Protocol). Rychlost přenosu dat je závislá na skutečné vzdálenosti, routerových spojeních a celkovém vytížení sítě. Zpravidla se přenos uskuteční řádově do několika sekund.⁵⁴

Proč se e-mail tak neuvěřitelně rychle rozšířil je jasné. Je rychlý a tím pádem velice praktický. Komunikace může probíhat v ten samý okamžik, nebo i s časovým posunem, protože zprávy, které do schránky dojdou, zůstávají uloženy do chvíle, kdy je sami chcete

⁵³ Použití symbolu @ (zavináč) zavedl pro e-mailovou adresu již v roce 1972 Roy Tomlinson.

⁵⁴ Srov. SCHELLMANN, B. Média, s. 288, 289.

smazat. Zde bych měla zmínit, že kapacita schránek, tedy kolik dat můžete mít na serveru uložených, se různí. Funkce jednotlivých schránek se také liší, ale základní položky jako jsou pokyny k napsání e-mailu, adresáře, přehledu doručené a odeslané pošty, koš a některé záložky, kam si zprávy můžete roztřídit dle tématu, jsou totožné.

Kromě klasických textových zpráv si můžeme posílat i nejrůznější soubory, pomocí příloh. Nejčastěji jsou to obrázky, prezentace, dokumenty, hudební soubory atd. Volbou formátu nejste absolutně omezeni, protože to, jestli druhá strana přílohu otevře, záleží na kompatibilitě softwaru v jejím počítači. Omezení jste ovšem velikostí souboru a kapacita různých druhů schránek se opět dosti liší. Zatímco u jedné schránky můžete poslat maximálně 5MB, u jiné to může být několikanásobek.

Vzhledem k tomu, že e-mail je tolik rozšířený, setkáváme se bohužel i s negativními jevy v e-mailové komunikaci, snad proto, že touha škodit nebo dělat nepřiměřené vtípky je také lidská vlastnost. Mluvím o spamu a hoaxu.

Spamem označujeme takzvanou nevyžádanou poštu. Nejčastěji se jedná o různá reklamní sdělení, která upozorňují na nějaký výrobek, službu nebo webové stránky. Z hlediska legislativy je takové jednání nelegální a problematiku spamu upravuje Zákon o některých službách informační společnosti (č. 480/2004 Sb.). Na spam se důrazně doporučuje neodpovídat, protože tak byste ještě mohli spamerovi potvrdit, že je vaše adresa funkční a záplava dalšího spamu vás nemine. Způsobů jak spameři zjišťují e-mailové adresy je mnoho. Nejčastěji tak činí pomocí robotů, kteří procházejí webové stránky a sbírají soubory znaků, ve kterých se nachází zavináč. Proto se také doporučuje neprezentovat svoji adresu na webových stránkách ve tvaru se zavináčem, ale tento znak nahradit například slovem. Obezřetní bychom měli být i při různých registracích, kde poskytujeme svoji e-mailovou adresu, ale v praxi se bohužel dříve nebo později se spamem setkáme. Bránit se můžeme některými programy, které jsou vyvinuty speciálně pro tyto účely a příchozí spam dokážou rozpoznat a blokovat. Podobně ale pracují i někteří e-mailoví klienti, kteří příchozí spam ukládají přímo do určené složky, takže se vám ani neobjeví v přijatých zprávách.

Druhým problémem je hoax. Hoax je anglický výraz, který se dá přeložit jako falešná zpráva, mystifikace, podvod, novinářská kachna, výmysl nebo žert. Do kategorie hoaxu spadá mnoho druhů e-mailů, které mají jeden znak společný, a podle toho je většinou bezpečně poznáme. Obsahují výzvu k dalšímu šíření.

Nejčastější jsou to poplašné zprávy o ničivých virech, varování před smyšlenými počítačovými viry, které mohou zničit počítač, popis nereálného nebezpečí z běžného života, falešné prosby o pomoc, petice a výzvy, nabídky lákavých výher nebo dokonce oznámení, že jste již vyhráli, řetězové dopisy štěstí a můžeme sem nakonec zařadit i žertovné zprávy, které většinu lidí jen obtěžují. Důvodem, proč se hoax bezproblémově dál šíří je pravděpodobně malá osvěta v tomto směru a hlavně mnoho uživatelů uvěří falešným obsahům a pro jistotu zprávu pošlou všem svým kamarádům. Někdy je složité odlišit realitu od fikce a toho tvůrci hoaxů dokážou využít. K této problematice byla v České Republice vytvořena webová stránka <http://www.hoax.cz>, která čtenáře s hoaxem srozumitelně seznamuje a hlavně obsahuje databáze hoaxů, které se na internetu vyskytují. Můžete si tak zkontrolovat, zdali vám právě nějaký hoax nepřišel.

Oproti nevyžádané poště máme mnoho možností, jak si nechat zasílat informace, které chceme. Mnoho firem a organizací pravidelně vydává tzv. Newsletter, který upozorňuje na novinky nebo akce, případně čtenáře informuje o své činnosti atd. Newsletter je možné si objednat většinou přes domovskou stránku vydavatele, případně e-mailem.⁵⁵

3.1.2 Chat

Další možností komunikace na internetu je chat. Pojem vznikl ze slova „klábosení“, což naprosto přesně vystihuje princip této služby. Doménou chatu je synchronní online interakce kdy komunikace probíhá v reálném čase mezi lidmi z celého světa. Funguje přes klasické webové stránky, takže není třeba nějakého zvláštního softwaru. Účastník se musí pouze zaregistrovat a může vstoupit do diskuse. Na úvodní stránce chatu většinou najdete seznam místností s vypsányi přezdívkami online uživatelů nebo v případě větších chatů jen počty. Tyto místnosti jsou virtuálními místy, která se dělí převážně podle témat diskusí. Kdyby se chatování mělo uskutečňovat jen na jednom místě, vznikl by chaos, protože každý chce mluvit o něčem jiném a příliš mnoho příspěvků by také znemožňovalo přehlednost a návaznost diskuse.

Co se týče registrace, zde si volíme nick (přezdívku) a formujeme si tak naši novou virtuální identitu. O této problematice se zmiňuji výše (viz kapitola 2.4 Nové jevy v důsledku vzniku kyberprostoru str. 28). Mnoho uživatelů láká chat právě z tohoto důvodu. Mohou

⁵⁵ Srov. SCHELLMANN, B. Média, s. 290.

se vydávat za kohokoli a komunikovat způsobem, kterým v běžném životě nekomunikují a jsou přitom schovaní za roušku anonymity. Funguje zde i ten pocit bezpečí, díky kterému je člověk mnohem odvážnější a možná i spontánnější. Je to tedy mnohem jednodušší komunikovat s cizími lidmi na chatu, než v reálném životě.

Především ale chat slouží lidem, kteří si chtějí nevázaně „pokecat“. Když vstoupíte do nějaké virtuální místnosti, otevře se vám tabule (okno) s aktuálními příspěvky. Účastníci spolu komunikují formou textových zpráv, které odesílají a okamžitě nebo s malým zpožděním se zpráva objeví v tomto okně. Pokud účastník nechce, aby jeho příspěvek viděli všichni v místnosti, pošle zprávu třeba jen jednomu konkrétnímu člověku. Slangově se tomu říká „šeptání“. Pokud se chatu chováte nevhodně, dostanete tzv. „kick“, takže jste jednoduše z místnosti vykopnuti. Správu chatu má na starosti většinou administrator, který vám může zablokovat přístup na chat, podle toho jak uzná za vhodné. Jako všude na internetu, i na chatu platí určitá pravidla slušnosti, jejichž porušování se nevyplácí.

Různé chaty nalezneme na internetu jako samostatně fungující webové stránky, ovšem chat se často vyskytuje i na stránkách, které slouží primárně k jiným účelům, a chat je zde jako doplněk ke komunikaci mezi návštěvníky stránek. Například na čím dál více populárních sociálních sítích chat nesmí chybět a není zde jako doplněk, nýbrž jako důležitá součást filosofie těchto virtuálních společenství. Ale o sociálních sítích podrobně až později.

Dalšími formami chatů jsou hlasové chaty a video chaty. Někdy k takovému chatování slouží už konkrétní aplikace, někdy vám postačí klasický webový prohlížeč jako u klasických chatů a potřebujete samozřejmě i nezbytný hardware jako je mikrofón, reproduktory nebo sluchátka, webovou kameru. Zajímavým počinem je takzvaný 3D chat, kde se pohybujete ve virtuálním prostoru jako trojrozměrná osoba. Připomíná to spíše počítačovou hru, kde můžete komunikovat nejen pomocí textu, ale i pohyby svého virtuálního těla, můžete aktivně měnit prostředí, ve kterém se pohybujete. Já osobně jsem se však s tímto druhem chatu neseetkala.⁵⁶

⁵⁶ Srov. SCHELLMANN, B. Média, s. 295.

3.1.3 Instant messaging

Instant messaging můžeme do slova přeložit jako „instantní zprávování“. Jde o aplikace (klienty), které jsou propojeny on-line, pomocí nichž je možné vyměňovat si krátké zprávy. V podstatě jde o princip, který je hodně podobný chatu, nicméně instant messaging se v několika bodech liší.

Za prvé se jedná o komunikaci, která probíhá už na konkrétním programu, kdežto chatovat můžete i přes obyčejné webové stránky. Z toho vyplývá, že nemusíte otevírat internetový prohlížeč, pouze spustíte určitý program, který se už sám propojí s internetem. Velice důležité je, že instant messaging spravuje vaše kontakty a hlásí vám jejich status. Čili jestli jsou online, nebo nejsou. Instant messaging tedy využívají lidé, kteří si již našli své internetové přátele a chtějí s nimi udržovat kontakt. Pro navazování nových přátelství jsou tyto programy nevhodné. Další rozdíl spočívá v možnosti komunikovat směrem jen k jednomu uživateli. Můžete mít například otevřená okna se třemi kontakty a komunikovat ve stejnou dobu se třemi lidmi, ale zprávu, kterou pošlete jednomu, neuvidí nikdo jiný. Zprávy se samozřejmě zobrazují okamžitě nebo opět jen mírným zpožděním. Vždy záleží na vytížení sítě. Je to tedy poněkud komornější forma chatu.

Nejnámějšími programy pro tento druh komunikace jsou ICQ, Miranda, MSN Messenger a Babuki. Mohu sem zařadit i program Skype nebo Windows Live Messenger, které nabízejí mnohem širší komunikační možnosti, ale jednou z jejich funkcí je i instant messaging.

Fenoménem komunikace na internetu je čím dál tím větší propojenost. Mnoho internetových stránek, mnoho aplikací, které původně měly jen jednu základní funkci, se s náročnějšími požadavky uživatelů rozšiřovaly a nyní se můžeme setkat s multifunkčními rozhraními. Uvedu například e-mail od Googlu, tedy Gmail, který před nedávnem přidal do e-mailových schránek ještě chat ve formě instant messaging a možnost videohovorů. Kromě toho existuje možnost přenosu obrazu kombinovaná s psaním textu. Není to tedy klasický videohovor, ale videochat.

3.1.4 Videohovory

Videohovory se již také staly běžnou formou komunikace pro každého, kdo má průměrně rychlé internetové připojení. Možností, jak a kde uskutečnit videohovor je opravdu mnoho. Vhledem k tomu jak se jednotliví vývojáři na internetu předhánějí a snaží se vymyslet nejlepší způsob komunikace mezi lidmi, většinou ne pro vidinu finančního výdělku, protože mnoho komunikačních klientů je tzv. free, tedy zdarma, existuje nepřeberně aplikací, které mají funkci videohovoru. Je to vlastně ten nejvyšší doposud možný stupeň komunikace přes internet, protože se zde on-line a synchronizovaně přenáší hlas i obraz.

K tomu, aby to bylo technicky možné, potřebujeme nějaké vybavení jako je oblíbený software, webovou kameru (zkráceně webkamera), reproduktory nebo sluchátka a mikrofon. Můžeme říci, že telefonování přes internet vypadá na první pohled stejně jako klasické telefonování přes telefon, nicméně zde musí dojít k procesu převodu analogového hlasu na digitální data a opětovné složení do analogového výstupu. Webkamera zase přenáší pokud možno plynulá obrazová data a výsledkem je pocit, že s člověkem, se kterým mluvíte, sedíte u jednoho stolu. Oproti předchozím formám komunikace na internetu je to velký pokrok, ale zajisté to nikdy nenahradí skutečné setkání tváří v tvář.

U videohovorů platí ten nejnižší stupeň anonymity. Můžete mít sice přezdívku, ale uživatel na druhé straně vás vidí a slyší, takže v podstatě neexistuje možnost, jak se skrýt. Videohovory také většinou používají lidé, kteří se již znají a nemají možnost setkat se například z důvodu velké vzdálenosti. Často to jsou studenti, kteří takto volají domů své rodině, nebo lidé na pracovních cestách taktéž chtějí být ve styku s rodinou a videohovory vám o tom druhém jednoduše řeknou nejvíce. Když takto někomu voláme, většinou chceme znát emoce a ty člověk projevuje mimikou, gestikou, tónem hlasu a celkovým způsobem hlasového projevu.

Nejen v osobním životě, ale i v životě pracovním se můžeme setkat s takovou formou komunikace. Běžné je pořádání videokonferencí, což je už v některých firmách a organizacích na celosvětové úrovni nutností. Poměrně nové je pořádání přijímacích pohovorů právě formou videohovoru. Zde je vidět, že komunikace na internetu zásadně mění náš přístup k životu a chápání některých jevů nebo činností.

Nejpoužívanějšími klienty pro videohovory v současnosti jsou Windows Live Messenger, Skype, ICQ, Google Talk, TokBox a další. K uskutečnění videohovoru je většinou nutné aby váš protějšek měl nainstalovaný kompatibilní software, ale tento problém zčásti řeší třeba

zmíněný TokBox, který vybranému kontaktu pošle pouze URL. Ten si URL adresu zadá do svého webového prohlížeče a tím se automaticky aktivuje jeho webkamera a zahájí se samotný videohovor. TokBox navíc shromažďuje vaše kontakty z ostatních klientů jako například ICQ nebo Yahoo Messenger. Bohužel ještě neexistuje program, který by dokázal dobře propojit již všechny existující sítě. Každý uživatel totiž má většinou svého oblíbeného klienta, kterého se odmítá vzdát, a proto pak vznikají problémy s kompatibilitou.

Webkamery původně nesloužily k pohodlné komunikaci přes internet. První taková byla použita v roce 1991 na Cambridge Univerzity, kde si ji studenti namířili na konvici s kávou, aby věděli, jestli už káva náhodou nedošla. Překvapivě to tedy nebyl žádný velký vědecký pokus, nýbrž studentská vynalézavost.⁵⁷

Nyní se webkamery stále používají na snímání různých míst, ať už jsou to turistická střediska, přenosy mešních obřadů v bazilice nebo pohled do poslanecké sněmovny. Zoo Praha má dokonce několik kamer podle pavilonů.

3.1.5 Blogy (osobní WWW stránky)

Blogy aneb osobní webové stránky uživatelů internetu také zařazují do komunikačního paradigmatu internetu. Blogy jsou většinou originálním vyjádřením svého tvůrce, který prezentuje buď sám sebe, nebo je blog zaměřen na určité téma, často i odborné. Nebo také obojí.

Počet blogů se začal výrazně násobit s příchodem možností snadno si založit vlastní osobní stránku bez nutnosti znát HTML⁵⁸ jazyk. Nyní již existují aplikace na jednoduchou tvorbu webových stránek nebo existují internetové stránky, které vám tuto službu také poskytnou. Pro příklad uvedu Blog.cz, kde vám po registraci vytvoří stránky dle vašeho vkusu a dokonce vám zdarma poskytnou prostor na internetu. Protože je to zdarma, taková služba s sebou nese některé nevýhody, jako jsou například reklamy nebo adresa, která obsahuje příponu blog.cz. Nicméně taková služba skýtá pro uživatele internetu skvělé příležitosti, jak se projevit.

⁵⁷ Srov. SCHELLMANN, B. Média, s. 296.

⁵⁸ Programovací jazyk, pomocí něhož se vytvářejí webové stránky

Jelikož chce mít tvůrce blogu nějakou zpětnou vazbu od návštěvníků jeho stránky, dává jim prostor některé články nebo jiné události okomentovat. Často na takových stránkách vznikají rozsáhlé diskuse (fóra).

Některé stránky jsou na fórech přímo postaveny. Diskuse se týkají vždy určitého tématu a na stránkách je takto uloženo tisíce příspěvků různých lidí. Příspěvatelé mohou reagovat na jakýkoliv předchozí text a na jejich příspěvek reagují další. Příspěvky jsou často ukládány s časovými posuny, protože uživatelé většinou nesedí v ten samý okamžik u počítače. Není snad tématu, ke kterému by na internetových fórech nevznikaly diskuse. Zjišťuje se, že původně odborníky zavrhané „tlachání“ na internetu nese značná pozitiva. Je to především vznik nových znalostí. „Díky spontánním příspěvkům v podobě menších znalostních elementů dochází k jevu “emerging knowledge”, ve kterém se z kombinace mnoha příspěvků objeví úplně nová znalost nebo poznatek, aniž by někdo vznik této konkrétní znalosti poptával nebo k němu směřoval.“⁵⁹

Internetová fóra bychom rozhodně neměli podceňovat, ale spíše je to z důvodů informačních než komunikačních, protože důležitost informací zde převažuje nad způsoby komunikace, přesto, že zde má každý možnost svobodně vyjádřit svoji myšlenku.

3.1.6 Sociální síť

Sociální síť v souvislosti s internetem od anglického pojmu „social network“ můžeme také přeložit jako společenská síť nebo komunitní síť. Konkrétně to jsou webové servery, které sdružují lidi většinou na základě společných zájmů. Aspekty virtuálních společenství podrobněji popisují výše (viz. Kapitola 2.3 Virtualita a společenský život, str. 24).

Sociální síť se v poslední době těší čím dál tím větší popularitě a zvláště mladí lidé vnímají téměř jako povinnost být součástí nějaké takové komunity. Kdo už se totiž do takové sítě registruje, chce, aby tam mohl potkávat a dělit se o své zážitky i se svými ostatními kamarády, tudíž na jedince, kteří dlouho odolávají je od jejich přátel vyvíjen velký tlak. Co je ale na sociálních sítích tak lákavého?

⁵⁹ FRANC, D. Forum Internetum aneb Diskusní fóra jako nástroj tvorby znalostí. Unisona Studio s.r.o. [online]. Brno 2010 [cit. 18. března 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.unisona.com/forum-internetum-aneb-diskusni-fora-jako-nastroj-tvorby-znalosti/>

Sociální sítě jsem úmyslně zařadila až na konec seznamu používaných druhů komunikace na internetu, protože obecně tyto webové servery obsahují z každé komunikační metody něco. Prozatím nejsou dostupné videohovory pravděpodobně z důvodů čistě technických. Sociální sítě registrují denně miliony návštěv a uskutečnění videohovoru požaduje přenos velkého množství dat, pro které zatím nejsou tyto servery konstruovány. Uživatelé to řeší například tak, že si vymění kontakty na jiný program a zkontaktují se například přes Skype.

Nejnámějšími sociálními sítěmi jsou Lidé.cz, Facebook.com, Twitter.com, Spolužáci.cz, Líbímseti.cz, Seznamka.cz, Badoo.com, Myspace.com atd.

Čím se však sociální sítě především liší od jiných forem komunikace, jsou profily nebo prezentace uživatelů, které jsou na takových severech vystaveny. Pokud jste v síti registrováni, můžete v profilech vyhledávat a přidávat si přátele do adresáře. Prozatím jde vyhledávat uživatele jen v té dané sociální síti. Vzniká tedy podobný problém, jako jsem zmiňovala u kompatibility různých komunikačních programů, tedy pak vzniká situace, že jeden uživatel je registrován v několika sociálních sítích, aby měl dostupné všechny své přátele.

Několik sociálních sítí a komunikačních služeb slučuje dohromady mobilní aplikace Fring. Zde si můžete zadat kontakty Skype, MSN, ICQ, Facebooku nebo Twitteru, protože internet v „chytrých“ mobilních telefonech také postupně dobývá svět. Bohužel v České republice je tento vývoj brzděn de facto monopolem a kartelovou dohodou mobilních operátorů, kteří zde využívají špatné (možná, že i úmyslně špatně nastavené) legislativy. Nedovedu si totiž jinak vysvětlit, že máme nejdražší mobilní tarify v Evropě. Masové rozšíření těchto služeb brzdí i to, že mobilní operátoři neinvestovali do rozvoje sítí nových generací pro rychlý internet, tak jako tomu je v jiných civilizovaných zemích tohoto světa. Sociální sítě tedy vyvinuly aplikace, které lidem umožní přístup na síť i přes mobilní telefon. To dává sociální komunikaci další rozměr.

Nyní bych se zaměřila na specifika sociálních sítí. To, čím se od sebe různé sociální sítě liší, je především úroveň zabezpečení. Vzhledem k tomu, že v profilech je velké množství i osobních informací, jednotlivé sítě využívají různé metody, aby tyto informace viděl jen ten, komu jsou určeny.

Pokud nejste členy sítě, tedy nejste registrováni, k profilům uživatelů se většinou vůbec nedostanete. Každopádně registrace je jednoduchý proces, který zvládne naprosto každý a pak máte možnost vyhledávat dle jmen nebo přezdívek. Mnoho lidí na sociálních sítích uvádí celé

své jméno hlavně z důvodů, aby byli pro své přátele snadno dohledatelní. Na úvodní stránce profilu většinou uvidíte jen několik málo informací jako je jméno nebo přezdívka, pohlaví a možná fotografie. Zde už záleží na každém uživateli, jaké informace o sobě poskytne v podstatě neznámým lidem. Pokud se chcete dovědět více, zažádáte uživatele, aby si vás „přidal do přátel“. Pokud vám vyhoví, získáte tak významný status, díky kterému můžete s uživatelem komunikovat formou chatu nebo spíše instant messaging, protože máte přehled o tom kdo je on-line a sdílet informace, fotografie, videa nebo hudbu. Vidíte také, jaké další lidi má váš kontakt ve skupině přátel. Přátelé mají přístup ke všem informacím o vás, proto je namístě jistá opatrnost při zveřejňování osobních informací. Mnoho lidí velmi chybuje, když informace o sobě zveřejní všem, tedy nejen přátelům. Někteří již doplatili na zveřejněné fotografie, kde bylo vidět, jakým způsobem žijí, protože mnoho zlodějů si právě takto tipuje snadné cíle.

Na některých sociálních sítích se dále lidé přidávají k dalším interním skupinám, které může založit každý člen. Některé skupiny jsou obrovské a celosvětové, jiné jsou malinké a řeší například nějaký lokální problém. Do těchto skupin se lidé zařazují na základě společných zájmů nebo se chtějí přidat k nějakým názorům, na znamení toho, že je sdílejí nebo je chtějí podpořit i svými vlastními příspěvky. U každého uživatele vidíte seznam skupin, do kterých se přidal. Prezентuje tak sám sebe, dává najevo své názory.

Některé sociální sítě jsou zaměřené vyloženě na vyhledávání partnerů. U nás jsou to například Seznamka.cz, Šťěstí.cz nebo Badoo.com. Charakter těchto serverů také odpovídá jejich cílům. Většinou obsahuje jen několik základních kategorií, ve kterých můžete vyhledávat jako je např. „On hledá ji“, „Ona hledá jeho“, atd. K základnímu procházení profilů většinou nemusíte být ani registrovaní. V podstatě máte okamžitě přístup k veřejným inzerátům, jako kdybyste otevřeli noviny.

Na sociálních sítích se neprezentují jenom fyzické osoby, ale svou image si zde budují i firmy, organizace a instituce. Je to především dobrá reklama, protože na tento způsob oslovení převážně mladí lidé dobře slyší.

Například na televizním programu ČT24 vznikl před nedávnem diskuzní pořad Hydepark a do diskuse mohou diváci vstoupit pomocí mobilních sms, e-mailu, Facebooku, Twitteru a programu Skype.

Jako snad ve všech oblastech lidského podnikání, i sociální sítě skýtají mnohá rizika. Je jasné, že jde především o zneužívání osobních údajů, které například sbírají některé firmy a poté je prodávají dalším, které mají o tyto údaje zájem z různých komerčních důvodů. Bohužel i o kriminálních případech jsem se zmiňovala výše. Vždy bychom si měli raději dvakrát rozmyslet, komu a jaké informace o sobě poskytneme.

Pravidla slušného chování na internetu, která jsem zmiňovala výše, neboli jakýsi kodex cti známe pod pojmem „netiquette“. Pro provozovatele serverů je tento kodex závazný, a pokud ho někdo nedodrží, mají právo zamezit uživateli přístup například na sociální síť.

Účastník na internetu by měl „pozorováním sbírat informace, ještě než začne aktivně působit; pokud možno krátce a výrazně formulovat; nepoužívat velká písmena, což působí jako výkřik; nikoho neurážet; nekritizovat chyby nebo způsob vyjadřování jiných; při odpovědích používat vždy vztažný text; vyvarovat se zvláštních znaků, protože se ne všechny software clients chovají stejně; neprodukovat řetězové dopisy nebo e-mailové smyčky; respektovat chtěnou anonymitu druhých.“⁶⁰

3.1.7 Důsledky mediované komunikace

V souvislosti s elektronickou a potažmo mediovanou komunikací můžeme mluvit o novém jazykovědném stylu. „Elektronická média ovlivňují jazyk třemi hlavními způsoby: mění způsob, jakým se jazyk používá; vytvářejí potřebu globálního jazyka, kterým se nejpravděpodobněji stane angličtina, a ovlivňují budoucnost jiných jazyků.“⁶¹

Chat nebo e-mail například transformovaly psanou konverzaci. Odezva na psanou konverzaci, která byla naprosto běžnou v klasických dopisech, byla desítky hodin. Dopisy tak byly i několikastránkové, protože lidé neměli jinou možnost, než si informace předat najednou. Mladí lidé, kteří vyrostli v elektronické době, si už tak dlouhý dopis ani neumí představit. Internet jim umožňuje kdykoliv napsat cokoli komukoli a odezva je téměř okamžitá. Pomocí internetové komunikace získáváme instantní informace.

⁶⁰ SCHELLMANN, B. Média, s. 303.

⁶¹ CAIRNCROSS, F. Konec vzdálenosti, s. 235.

Co se týče globálního jazyka, angličtina pravděpodobně je a bude nejdůležitějším jazykem pro internet a „vytvoří novou kategorii uživatelů anglického jazyka, kteří budou schopni se tímto jazykem lámově písemně dorozumět, i když jím třeba nebudou schopni mluvit.“⁶²

Otázkou je, co se bude dít s kulturami, které se postupně s rozšiřujícím se internetem zapojují do globální komunikace. Tyto kultury se postupně přibližují a prolínají se. Vznikne nakonec jen jedna univerzální kultura? Josef Šmajš došel k závěru, že naší digitalizovanou kulturu musíme urychleně přeměnit, ale zároveň zachovat drobné regionální kultury. Cejpek k tomu zároveň dodává, že euroamerická kultura, která měla doposud největší vliv na internetu, postupně tento vliv ztrácí, protože je především politickými prioritami kulturní různorodost zachovat.

Prostřednictvím nových technologií se utváří digitální společnost. Média působí na člověka téměř na každém kroku, tudíž jejich vliv není zanedbatelný. „Tento rozsah a všestrannost mediálního působení znamenají, že média přešla od dílčího ovlivňování obsahu mysli člověka k převážnému konstruování jeho mysli, obsahu jeho vědomí.“⁶³ Sak také tvrdí, že média dokážou „implementovat lidem konstrukci reality a skutečný svět nahradit jeho virtuální náhražkou, samozřejmě odpovídající zájmům politických elit, resp. nadnárodních korporací.“⁶⁴

⁶² Tamtéž, s. 237.

⁶³ SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 82.

⁶⁴ Tamtéž.

3.2 Interpersonální komunikace

Již mnohokrát jsem ve své práci použila pojem komunikace. Co si ale pod tímto pojmem můžeme představit? Jedna z mnoha definic komunikace zní: „Komunikace umožňuje fakt, že živé bytosti jsou ve vzájemném vztahu, že se mohou dorozumět, že jsou schopny vyjádřit své vnitřní pochody či stavy a sdělit jiným bytostem informace nebo je přimět k určitému jednání.“⁶⁵

Pojem komunikace pochází z latinského výrazu „communis“, což znamená společný. Vyplývá z toho, že komunikace není záležitostí jednoho individua, nýbrž záležitostí více jedinců, ostatně Roland Burkart stanovil šest hlavních znaků, které komunikaci charakterizují.

1. Komunikace je sociální jev⁶⁶

Komunikace může probíhat pouze mezi živými bytostmi jak tvrdí Burkart, nicméně Cejpek pod pojmem komunikace chápe nejen komunikaci mezi lidmi, nýbrž i komunikaci lidí s přírodou nebo s bohy, jak jsem již zmiňovala výše. Každopádně by se oba autoři shodli na tom, že komunikace není možná například mezi lidskou bytostí a strojem, což je neživá věc, kterou nemůžeme zahrnovat do sociálních vazeb.

2. Cílem komunikace je sdělení

Ať chceme nebo ne, naše komunikace je vždy záměrná (intencionální). Tomuto intencionálnímu charakteru komunikace se nelze vyhnout, protože když komunikujeme, sledujeme vždy určitý cíl. V tomto případě je cílem sdělení. Chceme sdílet informace a také chceme, aby jim bylo porozuměno. Člověk se chce dorozumět se svým komunikačním partnerem. Pokud s námi tento partner informace opravdu sdílí, porozumí našemu sdělení.

3. Komunikace slouží k prosazení zájmů

Dalším cílem komunikace je i prosazení našich určitých zájmů. Pokud někoho požádám, aby rozsvítil světlo, za prvé chci, aby mému sdělení porozuměl, jak jsem psala výše, a za druhé chci prosadit svůj zájem, tedy v tomto případě, aby bylo rozsvíceno.

⁶⁵ BURKART, R. Kommunikationswissenschaft, s. 20 nn.

⁶⁶ Tamtéž.

4. Komunikace je interakce

Interakce je vzájemné působení dvou, anebo více činitelů. Interakce mezi dvěma komunikátory musí probíhat, abychom mohli mluvit o komunikaci. Je velice důležitou proto, aby došlo ke vzájemnému sdílení informací a jejich porozumění.

5. Komunikace potřebuje vždy médium

Komunikace je za všech okolností vždy zprostředkovaná, protože k přenosu informací je pokaždé potřeba nějaké médium, a to i při komunikaci tváří v tvář. Médium je řeč, mimika, gestika, písmo, obraz nebo zvuk. U komunikace tzv. mediované jsou to papírová, elektronická nebo jiná zařízení. Média fungují jako transportní prostředky pro informace, které nám zprostředkovávají.

6. Komunikace se uskutečňuje v symbolech

Symbol je znak, který zastupuje nějaký předmět, stav nebo děj. Aby si dva komunikátoři porozuměli, musí mít zásobu stejných symbolů, kterým oba rozumí. Symbol vyvolává představu onoho předmětu. Symboly mohou být obrázky nebo slova a pohyby. Symbolů využívá i znaková řeč.⁶⁷

Formy komunikace z hlediska počtu zúčastněných osob můžeme rozdělit na intrapersonální, což je komunikace se sebou samým, interpersonální, to je komunikace mezi dvěma osobami, dále je to komunikace v malé skupině lidí, a nakonec je to komunikace řečníka s veřejností.

V teoriích komunikace se můžeme setkat s mnoha konkrétními modely jako je Lasswellova formule, Shannon- Weaverův model, Badurův model nebo Maletzkeho schéma.⁶⁸ Já pro potřebu své práce uvedu pouze tři základní modely interpersonální komunikace z historického i současného pohledu.

Prvním modelem je „lineární pojetí interpersonální komunikace“.⁶⁹ Původně se komunikace chápala jako jednosměrný proces, tedy jeden subjekt vysílal jakousi informaci a druhý tuto informaci buď zaregistroval, nebo ne. Prvním subjektem je mluvčí a druhým je posluchač. Když tedy první mluví, druhý naslouchá. Subjekty nemohou dělat v ten samý

⁶⁷ BURKART, R. Kommunikationswissenschaft, s. 20, 26.

⁶⁸ Srov. SCHELLMANN, B. Média, s. 19, 28.

⁶⁹ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace, s. 18.

čas obě činnosti najednou. Model tedy nedokáže zachytit vzájemnou interakci a výměnu názorů, která je pro interpersonální komunikaci charakteristická. Na druhou stranu takto fungují některá média, která informace vysílají směrem k divákovi nebo posluchači, ten ale nemůže podat takzvanou zpětnou vazbu. Jsou to především hromadné sdělovací prostředky, jako billboardy a některé internetové stránky.

Druhým modelem je „interakční pojetí“⁷⁰ interpersonální komunikace. První model příliš neuspěl v charakteristice interpersonální komunikace, a proto byl brzy nahrazen tímto. Mluvčí a posluchač si nyní střídají své pozice. První nejdříve mluví, druhý naslouchá, pak druhý mluví a první naslouchá. Avšak fáze mluvení a naslouchání byly stále považovány za oddělené. Nepřipouštělo se, že by hovořící mohl zároveň naslouchat.

To řeší až třetí model, který DeVito nazývá „transakční pojetí“.⁷¹ Tento model již kompletně vystihuje proces interpersonální komunikace. Toto pojetí říká, že jedna osoba je mluvčím i posluchačem zároveň. Když mluvíme, tedy vysíláme nějaké informace, posloucháme jak to, co říkáme my sami, tak vnímáme reakce našeho komunikačního partnera. Ten k nám v ten samý okamžik také hovoří, i když to není verbálně. Vysílá k nám neverbální signály, ze kterých usuzujeme nějaká sdělení. Toto platí, i když komunikujeme k nějakému publiku. V takovém případě komunikuje každý s každým, navzdory tomu, že mluví jenom jeden. Interpersonální komunikace je tedy složitý proces, který si můžeme představit jako neustále probíhající interakci mezi subjekty.⁷²

V komunikaci obecně se setkáváme s pojmy **komunikátor a recipient**. Komunikátor je většinou osoba, která sděluje nějakou informaci. Píšu záměrně většinou, protože pojem komunikátor musíme chápat v širších souvislostech. V případě masových médií jako je rozhlas nebo televize, lze za komunikátora považovat celý tým lidí, kteří se na sdělení informací podílejí. Potažmo můžeme za komunikátora označit instituce, které se výběrem, tvorbou a distribucí informací zabývají, jako jsou televizní společnosti, zpravodajské agentury nebo rozhlasové stanice. Někdy se místo o komunikátorovi mluví o vysílači, zdroji nebo producentovi.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž, s. 19.

⁷² Srov. DEVITO, J, A. Základy mezilidské komunikace, s. 18,19.

Recipient je naopak příjemce nějaké informace nebo sdělení. Recipientovi je sdělení od komunikátora určeno a opět to může být jen jedna osoba, nebo když sdělení přijímá více lidí, poté mluvíme o publiku.

Komunikátor by měl vědět, kdo je recipient, protože podle toho volí způsob (formu) sdělování informací tak, aby recipienta sdělení zaujalo a poté dobře reagoval. Kromě samotného obsahu sdělení je forma také velice důležitou součástí a ta závisí především na tvůrčích prostředcích, které má komunikátor k dispozici.⁷³

Právě jsem objasnila pojetí komunikace obecně a některé další pojmy, které s ní souvisí. Abych mohla naplnit jeden ze svých dílčích cílů, kterým je najít vztah mezi mediovanou a interpersonální komunikací, a který zároveň pomůže objasnit komunikační paradigma internetu, budu se poněkud konkrétněji věnovat interpersonální komunikaci a především se zaměřím na komunikaci neverbální, která je pro interpersonální komunikaci specifická a nepostradatelná.

3.2.1 Druhy sociální komunikace

Sociální komunikaci můžeme třídit dle několika různých hledisek. Existuje několik druhů mezilidské komunikace a můžeme jí tedy dát několik přívlastků. Komunikaci lze rozdělit na **přímou a nepřímou**. Přímá je klasická komunikace interpersonální, když spolu komunikují osoby tváří v tvář. O komunikaci nepřímé jsem se již zmiňovala v kapitole mediované komunikace, protože to je přesně varianta komunikace nepřímé. Mezi komunikátorem a recipientem stojí nějaké médium (technický prostředek), které zprostředkovává sdělenou informaci.

Komunikace může být i **spontánní a řízená**. Pod spontánní mezilidskou komunikací si můžeme představit soukromý rozhovor založený na přirozené potřebě něco sdělovat a interagovat a probíhá většinou mezi maximálně malou skupinou jedinců. Na druhé straně se často setkáváme s komunikací, která je záměrně řízená (cílená). Cílem řízené komunikace je oslovit jedince nebo velkou skupinu lidí a nejčastěji se jedná o komunikaci přes hromadné sdělovací prostředky, jejichž denní rutinou je záměrně řízeně a cíleně vytvářet a sdělovat informace publiku.

⁷³ Srov. SCHELLMANN, B. Média, s. 20, 23.

Dalším hlediskem je rozložení aktivity komunikátora a recipienta. Při **symetrické** komunikaci se role komunikátora a recipienta střídají a obě strany jsou vyrovnané. **Asymetrickou** komunikaci uvedu opět na příkladu masových médií, která obvykle na příjemce chrlí množství informací, ale recipient nemá možnost vždy odpovědět v takové míře, jak by někdy potřeboval. Proto se také setkáváme s takovým pojetím komunikace, která je pouze informační. Recipient pouze přijímá informace. Pak používáme pojmy hlásání, kázání nebo velení.

Dále můžeme komunikaci třídit dle komunikačního kanálu, který je založen na jakémkoli lidském smyslu. Nejčastěji je pro komunikaci využíván **kanál vizuální a akustický** a to v jejich kombinaci. Akustický kanál jako samotný je využíván například v telefonických hovorech či v rozhlasovém vysílání.

Nejběžnější členění komunikace spíše podle psychologického hlediska je však podle dvou hlavních signalizačních systémů. Tak rozdělujeme komunikaci na verbální a neverbální, ačkoli tyto dva systémy většinou fungují spolu a v interpersonální přímé komunikaci jsou přímo neoddelitelné.⁷⁴

Verbální komunikaci také chápeme jako komunikaci pojmovou, protože to jsou převážně slova (pojmy), které sdělujeme. Verbální komunikace je těsně spjata s analytickým poznáním, což znamená, že se vyjadřujeme tak, aby byl obsah našeho sdělení poznán přesně, správně, tak aby se shodoval se skutečností a racionálně. Verbální komunikaci realizujeme pomocí lidského hlasu, potažmo jazyka. Jazyk je základním komunikačním nástrojem člověka již tisíce let a k tomuto jsme také biologicky konstituováni. Na rozdíl od zvířat máme dokonale vyvinuté hlasivky a máme schopnost artikulovat. Jazyk ovšem hraje důležitou roli i při společenské identifikaci jedince. Podle jazyka, který používáme, se řadíme k určité národnosti, dokonce k určité menší společenské skupině, například podle slangových výrazů.

Musil však podotýká, že verbální komunikace není jen komunikací hlasovou. Protože člověk dokáže vytvářet obrazy a symboly, ze kterých se vyvinulo písmo, nepřímá verbální komunikace se uskutečňuje i na rovině vizuální. Tu lze následně rozdělit na emotivní nebo informativní na základě toho, jakou má funkci. Umělecké dílo také nezřídka chce něco sdělit, působí především na naše city, a proto ho řadíme do komunikace emotivní. Ovšem nejvíce

⁷⁴ Srov. MUSIL, J. Komunikace v informační společnosti, s. 10, 12. DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace, s. 99.

v naší společnosti nepřímo verbálně komunikujeme pomocí písma. Vzpomeňme na současné i historické knihovny plné knih, noviny, časopisy, osobní korespondenci, billboardy a transparenty, elektronickou poštu atd.⁷⁵

Neverbální komunikace je druhou formou komunikace, které se již dostalo dostatečného docenění. Dříve se neverbálním projevům v mezilidské komunikaci nepřikládal žádný velký význam, ovšem v šedesátých až osmdesátých letech minulého století se primárně v oblasti sociální psychologie odborníci začali zajímat i o tuto složku komunikace jako o způsob, kterým můžeme komunikovat, aniž bychom mluvili. U nás se na charakteristice neverbální komunikace kromě sociálních psychologů významně podílel zejména Jaro Křivohlavý. Velmi důležitá je neverbální komunikace v oblasti obchodu a reklamy, na což organizace a prodejci rychle přišli. Jak nejlépe přesvědčit zákazníka? Jak se dobře prezentovat? Neverbální komunikace se pro PR stala základním stavebním kamenem. Kolikrát mnohem více vnímáme signály neverbální komunikace oproti verbální. Některé studie říkají, že „celých 55% působení představuje úprava zevnějšku a neverbální komunikace, dalších 38% pak intonace, výška a síla hlasu a pouhých 7% výsledného dojmu je dáno vlastním („řečeným“) obsahem.“⁷⁶ Zvláště ženy, které jsou více emotivně založené na rozdíl od mužů, dovedou neverbální projevy velmi dobře číst, a častěji tak odhalí, když jim někdo například lže, protože člověk může verbálně sdělovat určitý obsah, ale pokud se neumí velmi dobře ovládat, neverbální projevy ho zcela určitě prozradí.

„Neverbální komunikace je komunikace beze slov. Probíhá prostřednictvím způsobů držení těla a jeho pohybů, výrazem obličeje, pohledů a pohybů očí, změn vzdáleností mezi komunikujícími, signálů ovládání prostoru, druhu oděvu a jeho barev, dotyků, rychlosti a hlasitosti řeči, a dokonce i způsobem, jakým komunikující zacházejí s časem.“⁷⁷ Poněkud obecnější, však ne méně přesnou definici uvádí E. Goffmann.

„Neverbální sociální komunikací se rozumí způsoby chování lidí a způsoby jejich působení na druhé lidi při jejich bezprostředním styku i prostřednictvím tohoto styku či pouhou jejich blízkostí v přítomnosti druhých lidí.“⁷⁸

⁷⁵ Srov. MUSIL, J. Komunikace v informační společnosti, s. 11, 12.

⁷⁶ MUSIL, J. Elektronická média v informační společnosti, s. 21.

⁷⁷ DEVITO, J, A. Základy mezilidské komunikace, s. 125.

⁷⁸ GOFFMANN, E. in KŘIVOHLAVÝ, J. Neverbální komunikace, s. 9.

Jaké jsou signály těla? Odborníci, kteří zkoumají neverbální komunikaci, rozlišují celkem mezi pěti druhy signalizace těla. Jsou to „gesta, ilustrátory, afektivní projevy, regulátory a adaptéry.“⁷⁹

Gesta jsou pohyby těla, kterými vyjadřujeme konkrétní sdělení, jako kdybychom toto sdělení verbalizovali. Jsou to zástupné symboly pro určitá slova nebo fráze. Nejznámější a nejpoužívanější gesta jsou například zamávání, podání ruky, objetí. Tato gesta signalizují pozdrav, případně rozloučení. Vztyčené prsty ruky ve tvaru písmene V ve většině zemí znamenají vítězství nebo úspěch, zaťatá pěst s nataženým ukazovákem a malíkem může být v některé zemi urážkou, protože si ji obyvatelé vyloží jako paroháče, v Texasu je to naopak pozitivní signál podpory, protože tam to znamená dlouhorohého býka. Palec vzhůru znamená výborně nebo na jedničku, také jsi jednička nebo jsi dobrý, nejlepší. Když jsou palec a ukazovák spojené do tvaru písmene O, znamená to O. K., tedy všechno v naprostém pořádku. U používání gest si ale musíme uvědomit, že jsou to signály známé především pro dané kulturní prostředí, kde také většinou vznikly a nabyly svého významu. Proto jsem psala, že určitá gesta znamenají rozdílné věci v různých zemích. Než tedy začneme komunikovat v nějaké cizí zemi, měli bychom alespoň zhruba nastudovat jejich zvyky a kulturu, jinak by si tamní lidé mohli naše projevy vyložit úplně jinak, než jsme je mysleli.

Ilustrátory doplňují nebo zesilují verbální komunikaci. Do slova můžeme říci, že ilustrují to, o čem právě hovoříme. V hovorové mluvě například trochu nesprávně říkáme, že někdo hodně gestikuluje. Při verbálním projevu ilustrujeme určitý obsah nejčastěji rukama, ale může to být i hlavou nebo celým tělem. Můžeme si například pomáhat při popisu tvaru nebo velikosti určitých předmětů, naznačení směru, ale konkrétním pohybem ruky můžeme dát i důraz na to, co právě říkáme.

Dalším druhem signalizace těla jsou **afektivní projevy**, které vyjadřují emocionální významy. Stejně jako ilustrátory doplňují verbální komunikaci, ale také nemusíme říkat nic, protože když se například usmíváme, vlastně tím říkáme, že jsme šťastní. Týkají se především výrazů obličeje, tedy mimiky, mohou se projevovat i pohyby rukou, gesty, nebo je dáváme najevo i celým tělem, například uvolněným nebo strnulým postojem.

⁷⁹ Tamtéž.

Regulátory jsou další signály, kterými regulujeme, tedy kontrolujeme a usměřňujeme komunikaci druhého člověka. Opět se jedná o pohyby těla, rukou i obličeje jako zástupné symboly nějakého verbálního sdělení. Když mírně rozpažíme ruce dlaněmi vzhůru, říkáme tím prosím, mluv nebo je řada na tobě. Když se nakloníme a trochu pootevřeme ústa, naopak je jasné, že chceme něco říci my. Délkou pohledu na hovořícího dáváme najevo, jak nás téma zajímá, když naopak klopíme zrak, je to projev neúčasti nebo nezájmu, také to může být jen pouhá stydlivost.

A nakonec **adaptéry** jako pohyby nebo gesta, která ani tak primárně neslouží ke komunikaci, ale mají uspokojovat nějakou osobní potřebu. Například si pohráváme s propiskou, mačkáme papír do kuličky nebo si odhrneme vlasy spadlé do čela. Adaptéry mohou být zaměřené i na druhou osobu, které například upravíme kravatu nebo sebereme smítka z obleku.⁸⁰

S jinou charakteristikou a členěním neverbální komunikace se setkáváme u J. Křivohlavého. Ten rozděluje disciplínu neverbální komunikace na jednotlivé oblasti, podle předmětu zájmu a s DeVitem se kryje jen částečně, protože Křivohlavý se neverbální komunikací zaobírá poněkud obšírněji.

„Kinesika	-nauka o komunikačních pohybech člověka;
Proxemika	-nauka o prostorovém chování člověka;
Gestika	-nauka o pohybech rukou, doprovázejících mluvné slovo;
Mimika	-nauka o komunikačním významu pohybů a konstelací obličejových svalů;
Pantomimika	
(Posturologie)	-nauka o pohybech, fyzických postojích, polohách a pohybových konfiguracích jednotlivých částí těla;
Haptika	-nauka o dotycích v mezilidském styku;
Paralinguistika	-nauka o jiných nežli jazykových – linguistických projevech člověka v mezilidském styku (viz též termín „extralinguistické“ projevy); ⁸¹

Nejrozsáhlejší kapitolou je v Křivohlavého publikaci pojednání o **zrakovém kontaktu**, kde se zabývá řečí očí, pohledů a vzájemných pohledů z očí do očí. Zde vychází především z psychologických výzkumů, které dokazují, jak moc je zrakový kontakt při komunikaci

⁸⁰ Srov. DEVITO, J, A. Základy mezilidské komunikace, s. 123, 125.

⁸¹ KŘIVOHLAVÝ, J. Neverbální komunikace, s. 9.

důležitý. Například při pokusu, kdy pokusné osoby komunikovaly s experimentátorem a měly různými způsoby zamezen zrakový nebo i fyzický kontakt třeba tím, že měl experimentátor nasazeny černé brýle, masku zakrývající celý obličej nebo byl v úplně jiné místnosti a komunikoval pouze přes mikrofon a reproduktory, bylo dokázáno, že „čím menší je zrakový kontakt s partnerem rozhovoru, tím nepříjemnější pocit má pokusná osoba. Má dojem, že je příliš intenzivně pozorována, že je více předmětem – objektem nežli partnerem – subjektem sociální interakce. Tento nepříjemný pocit se odrazil mimo jiné i ve snížené produkci slov v rozhovoru. To, že partneři spolu méně hovořili, se projevilo i v délce vět. Při omezeném zrakovém kontaktu bylo pokusnou osobou používáno podstatně kratších vět. Dá se říci, že za zrakově ztížených podmínek tyto osoby spolu hovořily úsečněji.“⁸²

Křivohlavý nám predestírá, s kolika nejrůznějšími druhy pohledů se můžeme setkat. Je to pohled sklopených očí, pohled odvrácený, pokradmý nebo s přimhouřenými víčky a s různým stupněm pootvřených víček. Můžeme se dívat se zachmuřeným obočím, udiveně, tázavě nebo hodnotícím pohledem, můžeme třeba jen civět. Pohled může vnášet nejistotu do sociální interakce, může být vmlouvavý, vyhledávající naše oči, také těkavý, může být zblízka a zdáli nebo absolutně nepřítomný. Pohledy mohou být slušné i neslušné, protože za společensky slušný pohled považujeme ten, který je nevtíravý a nesnaží se nás doslova hypnotizovat.

Pohledy mají také určité funkce a Křivohlavý uvádí následující čtyři.

1. „Poznávací – kognitivní funkce pohledu.
2. Řídící – regulující funkce pohledu.
3. Organizující a koordinující funkce pohledu.
4. Vyjadřující – expresivní funkce pohledu.“⁸³

Pohledem tedy poznáváme, když ho zaměřujeme na určitá místa, kde hledáme nějaké informace nebo podněty. Pohledem můžeme například řídit i průběh diskuse. Pokud se díváme upřeně na jedno místo nebo předmět a hovoříme při tom, dáváme tím najevo, že se na danou věc soustředíme a chceme o ní mluvit, když pak pohled upřeme na jiného účastníka diskuse, předáváme mu tím slovo. Pohledem můžeme organizovat nebo koordinovat nějaký rozhovor. Může být výzvou k odpovědi, nebo také může potlačovat touhu naslouchajícího vzít si slovo. A nakonec pohledem samozřejmě vyjadřujeme, jak jsme

⁸² ARGYLE, M., LALLJEE, COCK in KŘIVOHLAVÝ, J. Neverbální komunikace, s. 22.

⁸³ KŘIVOHLAVÝ, J. Neverbální komunikace, s. 28.

například zaujetí, jestli nás téma hovoru zajímá nebo nezajímá a pohled také prozradí, jaké emoce zrovna prožíváme i jejich intenzitu.⁸⁴

K tomu, abychom mohli číst z pohledů člověka, nepotřebujeme být zrovna psychology, protože jsme biologicky naprogramováni tak, abychom neverbálním projevům porozuměli. Z velké části se také jedná o vlastní životní zkušenost, a jak už jsem zmínila v úvodu o neverbální komunikaci, ženy mají většinou vyvinutější schopnosti tyto neverbální signály číst, protože jsou více citově založené.

Nyní bych se ještě krátce zaměřila na afektivní projevy těla a to konkrétně na **mimiku**, protože v průběhu komunikační interakce náš obličej nepřetržitě vysílá signály především o našich emocích.

Většina odborníků se shoduje, že pomocí mimiky dokážeme vyjádřit nejméně osm druhů různých emocí. Je to „štěstí, překvapení, strach, hněv, smutek, odpor (znechucení), opovržení a zájem.“⁸⁵ Zajímavé je, že ačkoli je každý člověk jiný, tato vyjádření emocí lze u každého téměř spolehlivě rozpoznat. Některé emoce se snadněji projevují i dekódují než jiné. Stejně jako obecně komunikace i mimika není jen spontánním vyjadřováním. Za různými účely jsme se naučili mimiku ovládat, protože někdy jednoduše nechceme, aby náš obličej vyjadřoval naše pravé emoce, a někdy zase naopak chceme, aby byly tyto emoce ještě více vidět. Pokud například máme z něčeho radost, můžeme tento projev vědomě zesílit rozšířenějším úsměvem třeba i s hlasovým projevem.

Pro mezilidskou komunikaci je vzájemné sdělování si emocí poměrně podstatné, proto se určitý způsob vyjadřování emocí přenesl i do komunikace na internetu. Říkáme jim emoikony a jsou to malé různě se tvářící obličejky vytvořené psaním znaků na počítačové klávesnici. Například dvojtečka znamená dvě očička a závorka znázorňuje ústa. Podle směru závorky se emoikona buď usmívá nebo je smutná.

Jedna ze zásad komunikace zní, že nelze nekomunikovat. Když nemluvíme, také tím něco říkáme, když se na někoho nedíváme, také to něco znamená stejně tak, jako když se k někomu nechceme přiblížit. Jednou z oblastí neverbální komunikace je i náš **celkový vzhled**. Myslí

⁸⁴ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. Neverbální komunikace, s. 28, 29.

⁸⁵ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace, s. 127, 129.

se tím výška těla, poměr jednotlivých částí těla, způsob oblékání včetně barvy oblečení a doplňků, líčení atd.

Například výška postavy je významným činitelem v mnoha situacích. Vysocí lidé budí větší respekt a ostatní lidé se jim většinou netouží připlést do cesty. „Vysocí kandidáti na prezidentský úřad vykazují mnohem větší úspěšnost ve volbách než jejich menší oponenti. Lidé většího vzrůstu jsou zřejmě lépe placeni a při pohovorech dostávají přednost před menšími uchazeči.“⁸⁶

Velice důležitým aspektem je i způsob oblékání. Zvláště mladí lidé říkají tímto způsobem svému okolí mnoho o sobě i svých názorech. Je vhodné, abychom náš celkový vzhled přizpůsobili společenským požadavkům v určitých situacích. Oblečením můžeme provokovat, odlišit se nebo být tvůrčí.

V této kapitole jsem se snažila upozornit především na takové aspekty interpersonální komunikace, jakým je například důležitost zrakového kontaktu mezi komunikujícími, protože v mediované komunikaci zrakový kontakt nezřídka postrádáme. Dále se budu věnovat některým aspektům, které mají na komunikaci velký vliv, protože naše vnímání a následná interpretace sdělení závisí na mnoha faktorech.

3.2.2 Vnímání a naslouchání

Pro pochopení mezilidské komunikace je znalost našeho **vnímání** zcela zásadní. „Vnímání je proces, jehož prostřednictvím si uvědomujeme početná sdělení přicházející k našim smyslovým čidlům. Rozhoduje o tom, která sdělení přijmete a jaký význam jim přisoudíte.“⁸⁷ Vnímání je velmi složitý proces už z toho důvodu, že dva lidé mohou naprosto stejný podnět vnímat rozdílně, protože do procesu vnímání začleňujeme i naše subjektivní interpretace a celkové založení osobnosti. Tento proces lze charakterizovat pomocí tří hlavních fází, které na sebe plynule navazují nebo se také mohou překrývat.

Nejdříve dochází k přijetí informací a tedy ke smyslovým vjemům. Díky tomu, že používáme našich pět hlavních smyslů, dokáže náš mozek tyto informace přijmout. Když s někým mluvíme, zároveň ho vidíme, slyšíme, můžeme cítit stisk jeho ruky a případně i jeho parfém nebo tělesný pach.

⁸⁶ Tamtéž, s. 124.

⁸⁷ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace, s. 61.

Následně jsou tyto vjemy tříděny podle různých principů. Například zde jde o fyzickou blízkost, čas, závěr a kontrast. Pokud vnímáme signály, které jsou si fyzicky nebo časově blízké, předpokládáme, že je to jeden celek. Z některých vjemů si vyvodíme určitý závěr jen na základě toho, co nám napovídají. Ani nemusíme mít celkovou informaci, protože když z dálky vidíme někoho, jak ze zlosti šermuje rukama a je rudý v tváři, aniž bychom slyšeli, co říká, je nám jasné, že je dotyčný naštvaný. Kontrast vnímáme v situaci, kdy se k sobě osoby nebo jakékoli signály z nějakého důvodu nehodí. Proto je vhodné při proslovu měnit tón nebo rychlost řeči. Posluchači se tak více soustředí, protože kontrastují se zbytkem sdělení.

Ve třetí fázi jsou smyslové vjemy vyhodnocovány a interpretovány, tak, že signálům přisuzujeme konkrétní významy. Tento krok je výrazně subjektivní záležitostí, protože zde například záleží na dosavadních osobních zkušenostech, potřebách, hodnotovém žebříčku, momentálním citovém rozpoložení atd. Dva lidé tedy mohou být vystaveni naprosto stejným podnětům, ale je jisté, že si je neinterpretují zcela stejně.⁸⁸

Když bychom se ještě trochu ponořili do teorie osobnosti, zjistíme, že vnímání je ovlivněno pěti hlavními psychickými procesy, které zásadně ovlivňují to, jak jsme co schopni pochopit nebo nejsme schopni pochopit a co je nebo není pravdivého na nějaké další osobě.

První z těchto psychických procesů, které ovlivňují naše vnímání, je implicitní teorie osobnosti. Všeobecně známý je takzvaný „haló efekt“. Pokud jsme přesvědčeni o tom, že někdo má mnoho pozitivních vlastností, automaticky předpokládáme, že i ostatní jeho vlastnosti budou pozitivní. Naopak to funguje i s vlastnostmi negativními, takže pokud o někom víme, že je líný a nepořádný, automaticky si o takovém člověku vytvoříme negativní mínění.

Dále nás ovlivňují předpovědi, které si sami vyplňujeme. Můžeme si například o někom myslet a říci o něm, že je stydlivý a jednáme s ním, jako kdyby opravdu stydlivý byl. Tato osoba se na základě našeho chování začne opravdu tak chovat, protože znejistí a neví, co si má myslet. Když vidíme, že jedná nejistě a podle nás stydlivě, jenom to naše předchozí přesvědčení ještě více posiluje. Vyplňuje se tak tedy naše předpověď, která může být i špatná.

⁸⁸ Srov. DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace, s. 61.

Naše vnímání dokáže ovlivnit i první a poslední dojem. Na vnímání následujících událostí má buď vliv to co přišlo jako první nebo naopak to, co jsme zaregistrovali jako poslední, co je v naší paměti ještě čerstvé. Tak jde o efekt prvního nebo nedávného dojmu. Výzkum, který se však zabýval efekty v lidském vnímání, prokázal, že nejdůležitější roli hraje většinou první dojem. Na základě toho pak filtrujeme ostatní informace a vytváříme si ucelený pohled na daného člověka.

Stereotypy nebo předsudky nám doslova dokážou bránit vidět jedince jako samostatnou individualitu. V oboru sociální psychologie se pojem stereotyp používá pro zafixované vnímání určité skupiny lidí. Většina z nás si například u lékařů vybaví mnoho charakteristických vlastností, které bychom lékaři přiřkli. Podobně je to s bezdomovci, učiteli nebo různými národnostními nebo náboženskými skupinami. Stačí, abychom se pak setkali s nějakým lékařem, a okamžitě mu v podstatě podvědomě přisoudíme určité vlastnosti, které tento daný člověk vůbec nemusí mít.

Posledním procesem, který ovlivňuje naše vnímání je atribuce. Je to proces přisuzování, kdy se snažíme vysvětlit si motivaci určitého lidského jednání. Když nám například někdo řekne, že přišel pozdě na schůzku, protože byl účastníkem autonehody, pochopíme ho a je nám ho líto, ale když řekne, že se zdržel v obchodě s auty, budeme ho považovat necitelného a sobeckého. I atribuce je velice subjektivní záležitostí, protože když se pokoušíme vysvětlit si něčí chování, zcela jistě sem promítáme naše vlastní zkušenosti nebo pocity.⁸⁹

Naslouchání je kromě vnímání také způsob, jakým přijímáme a dešifrujeme nějaké sdělení. Již od narození (a možná ještě před) posloucháme všechno vždy a všude, kromě času, který prospíme. Naslouchání bychom si však s obyčejným posloucháním neměli plést, protože samotný sluchový vjem je jen první fází naslouchání.

Nejprve tedy sluchem přijímáme signály, poté je dešifrujeme a zjišťujeme tak, co nám chtěl někdo sdělit. Už když vnímáme nějaký obsah sdělení, měli bychom se zaměřit i na to, co řečeno nebylo, protože nám samo o sobě také podává určitou výpověď. Když dešifrujeme sdělení, snažíme se pochopit vyjádřené myšlenky i emoce komunikátora.

Třetí fází naslouchání je uložení dešifrované myšlenky do paměti. Neznamená to, že si budeme všechno pamatovat do smrti, ale alespoň na dobu nezbytně nutnou k úspěšnému

⁸⁹ Srov. DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace, s. 61, 78.

dokončení komunikace. Poté sdělení vyhodnocujeme tak, že posuzujeme a hodnotíme dle určitých osobních kritérií, a pokud druhou osobu známe, někdy dokážeme dobře vyhodnotit i jej záměry.

Poslední fází naslouchání je reakce, i když už v podstatě nějak reagujeme po celou dobu, co druhý mluví. Tyto reakce by měly mluvčího podporovat, aby věděl, že opravdu nasloucháme, což je takzvaná zpětná vazba. Další naše reakce přijde po té, co druhý domluví. Většinou se snažíme vcítit do pocitů mluvčího nebo si dalšími otázkami ujasňujeme, co chtěl říci.⁹⁰

Tato kapitola o interpersonální komunikaci sloužila nejprve k tomu, abych mohla dostatečně porovnat mediovanou komunikaci a interpersonální komunikaci a najít tak mezi nimi vztah. Oba druhy komunikace mají mnoho společného, protože mediální komunikace je jakási nadstavba komunikace interpersonální, ze které dá se říci, vzešla. Hlavní rozdíly vidím v zúžených možnostech vnímání některých sdělení. Po internetu zatím nemůžeme přenášet pachy, někdy ani obraz a tím se komunikace na obou stranách dosti ztěžuje. Stejně tak těžké je na internetu praktikovat naslouchání, pokud nemáme k dispozici dobrou webkameru a reproduktory, empatické naslouchání a následná komunikace je také velmi problémová.

Za druhé jsem si již připravovala půdu na následující problematiku o pedagogické komunikaci, na kterou nyní navazují.

⁹⁰ Srov. DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace, s. 81, 86.

4.0 Jak komunikace na internetu ovlivňuje pedagogickou komunikaci

V předchozích kapitolách jsem se snažila popsat komunikaci na internetu, jak se dá taková komunikace vůbec uskutečnit, jak konkrétně probíhá a zmínila jsem i některé důsledky mediované komunikace. Oproti tomu jsem se věnovala i komunikaci vyloženě interpersonální, čímž jsem se už dosti přiblížila komunikaci pedagogické, která z čistě interpersonální komunikace také vzešla. V dnešní digitalizované době již není pedagogická komunikace pouze interpersonální interakcí, ale svými základy stále stojí a myslím, že i v budoucnu bude stát na komunikaci učitele a žáka tváří v tvář. Nejprve uvedu vymezení pedagogické komunikace tak, jak ji popsali a charakterizovali někteří autoři.

4.1 Pedagogická komunikace

Gavora uvádí, že „pedagogická komunikace je vzájemná výměna informací mezi účastníky výchovně vzdělávacího procesu, která slouží výchovně vzdělávacím cílům. Informace se v ní zprostředkovávají jazykovými a nejazykovými způsoby. Má stránku obsahovou, procesuální a vztahovou.“⁹¹ Pokud bychom měli definovat ideální pedagogickou komunikaci, A. A. Leont'jev ji vymezuje takto:

„Je to komunikace při procesech vzdělávání a výchovy, která plní určité pedagogické funkce. Pokud je plnohodnotná a optimální, pak zajišťuje příznivé emocionální klima pedagogického procesu, optimalizuje vztahy mezi učitelem a žáky i žáky navzájem, umožňuje řídit sociálně psychologické procesy v kolektivu, vytváří nejlepší podmínky pro rozvíjení motivace žáků a tvořivých stránek jejich učení, formuje osobnost žáků správným směrem a dovoluje co nejlépe pedagogicky využít zvláštností učitelovy osobnosti.“⁹²

Z předešlých citací vyplývá, že na pedagogickou komunikaci jsou kladeny poměrně velké nároky, a na druhou stranu ani není divu, protože to, s jakou komunikací se žák setkává jako dítě ve škole, se s ním ponese celý jeho život.

Jednu část pedagogické komunikace si učitel může zcela přesně naplánovat, protože některé věci jsou v pedagogické komunikaci neměnné a opakují se. Další část pedagogické komunikace si učitel může připravit jen částečně, protože může pouze očekávat její průběh. Zkušený učitel dovede velmi dobře odhadnout, k jakým situacím pravděpodobně dojde,

⁹¹ GAVORA a kol. in MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. Sociální a pedagogická komunikace ve škole, s. 30.

⁹² LEONT'JEV, A. A. in MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. Sociální a pedagogická komunikace ve škole, s. 30.

jak budou žáci reagovat apod. Třetí rovinou pedagogické komunikace je neočekávaná a jedinečná komunikace, která se neopakuje. V takovém případě musí učitel využít všech svých tvořivých schopností a improvizovat.

V užším pojetí pedagogické komunikace jsou její **účastníci** vychovávající a vychovávaní. Vychovávajícím bývá většinou nějaká dospělá osoba s pedagogickým vzděláním, ale vychovávají i nepedagogičtí pracovníci škol, protože se žáky přicházejí do styku, vychovávají se i žáci navzájem jako celá školní třída, skupina žáků nebo jen jeden žák v určité organizační roli. Vychováván je žák jako jednotlivec, skupina žáků jako třída nebo i několik tříd najednou atd.

V pedagogické komunikaci hraje důležitou roli i počet účastníků. Dá se jednoduše říci, že čím více účastníků, tím je celý pedagogický proces složitější a náročnější. Na druhou stranu také neříkám, že by bylo nejlepší, aby s jedním učitelem komunikoval jen jeden žák. Pedagogický proces by tak byl nevýslovně ochuzen o některé aspekty výchovy, především vrstevnické působení.⁹³

Pedagogická „komunikace slouží výchovně vzdělávacím cílům a plní pedagogické **funkce**.“⁹⁴Jedna z podob pedagogické komunikace je oficiální. Cíle a obsah této komunikace jsou jasně stanoveny vzdělávacími programy a to jak se mají všichni účastníci chovat je zakotveno ve školních řádech. Dále učitelé se žáky komunikují i mimo vyučování o přestávkách, v době pauzy na oběd nebo před začátkem vyučování. Všechny tyto druhy komunikace však plní stejnou (formativní) funkci, protože vše co pedagog řekne nebo udělá je svým způsobem pedagogická komunikace.

Co je vlastně **obsahem** pedagogické komunikace? Většinu lidí asi napadne, že obsahem jsou vzdělávací programy (plány), dříve také osnovy. Pedagogická komunikace se ale neomezuje jenom na učivo, které si má žák osvojit. Obsah komunikace závisí na tom, jaká pedagogická funkce je právě realizována, takže pokud je například potřeba připravit třídu na nějaký typ pohybové aktivity a musí se přemístit lavice, obsahem komunikace jsou vyloženě organizační otázky. Pokud se podíváme do některých vyučovacích hodin v našich školách, zjišťujeme, že celková doba, po kterou učitel zajišťuje průběh společné činnosti,

⁹³ Srov. MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. Sociální a pedagogická komunikace ve škole, s. 31, 34.

⁹⁴ Tamtéž, s. 35.

zprostředkovává mezilidské vztahy nebo urovnává emocionální stavy, se vyrovnává době, kdy pedagogická komunikace plní funkci vyloženě výchovnou a vzdělávací.⁹⁵

Aby vzdělávací proces probíhal hladce, musí zde samozřejmě fungovat určitá **pravidla** pedagogické komunikace. Tato pravidla jednak stanovují školské dokumenty, jednak sem zasahuje i oblast obecných pravidel chování ve společnosti. V zájmu učitele je sestavit a stanovit pravidla komunikace i chování ve třídě spolu se žáky tak, aby byla zajištěna kooperace a koordinace vzdělávacího procesu. Vzhledem k tomu, že k pedagogické komunikaci dochází i mimo vyučování, učitel se nemůže spolehnout jen na ta závazná pravidla, která určuje například školní řád. Pokud se žáci navíc na vytváření a sestavování pravidel podílejí, sami jsou pak více motivováni k jejich dodržování.⁹⁶

Jedním z aspektů, které mohou významně ovlivnit pedagogickou komunikaci je **časové hledisko**. Mnoho učitelů mi dá jistě za pravdu, když řeknu, že na takový objem učiva, který by si žáci měli osvojit, je opravdu málo času. Pokud učitelé stihnou látku vyložit, obvykle už nezbyvá dostatek času na její procvičování a upevňování. Učitel se tedy velice snadno může dostat pod velký tlak, takže je více unavený a může pak sáhnout k metodám, které mu práci sice zjednoduší, ale pro žáky se může vyučování stát méně příjemným. Winnefeld toto nazval „zúžením pedagogických kontaktů mezi učitelem a žáky.“⁹⁷ „Učitel začne proto používat jednodušších a méně pracných postupů. V jeho komunikaci se žáky začne převládat sdělování, stoupá písemná komunikace žáků s učitelem (písemné procvičování a zkoušení), omezuje se rozhovor mezi učitelem a žákem i mezi žáky navzájem. Na výchovně laděnou komunikaci zbývá málo času. Společná činnost se stává stereotypnější, škála organizačních forem a vyučovacích metod se zužuje.“⁹⁸

K pedagogické komunikaci se na závěr ještě zmíním o organizačních formách a metodách vyučování. Učitel volí **organizační formy a metody** vyučování dle konkrétních potřeb žáků a dle vzdělávacích cílů, které je potřeba naplnit. Též se musí přizpůsobit počtu žáků ve třídě a prostředí. Nejpoužívanějšími organizačními formami a metodami jsou „hromadné vyučování“⁹⁹, které charakterizuje jednosměrná komunikace směrem od učitele k žákům a učitel v ní používá „motivační vyprávění a demonstraci, aktualizaci obsahu

⁹⁵ Srov. MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. Sociální a pedagogická komunikace ve škole, s. 36, 38.

⁹⁶ Tamtéž, s. 38.

⁹⁷ WINNEFELD, F. in MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. Sociální a pedagogická komunikace ve škole, s. 40.

⁹⁸ MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. Sociální a pedagogická komunikace ve škole, s. 40.

⁹⁹ Tamtéž, s. 44.

a podněcování žáků výzvou, přednášku, vyprávění, popis, vysvětlování, demonstrování reál. materiálů, dvojrozměrných obrazů, pracovních, technických, sportovních aj. výkonů, promítání, přehrávání.“¹⁰⁰

Další formou je „rozhovor se třídou“, kde se používá metod „motivačního rozhovoru, aktualizace obsahu, uvádění příkladů z praxe, ze zkušenosti žáků, vyvozovací demonstrace, vycházka, pracovní nebo laboratorní metody, beseda, opakovací rozhovor, ústní orientační zkoušení.“¹⁰¹

Dále do pedagogické praxe patří „rozhovor s žákem před třídou, rozhovor s žákem mezi ostatními žáky, rozprava ve třídě, skupinové vyučování a individualizované vyučování.“¹⁰²

Z této kapitoly o pedagogické komunikaci vyplývá, že pedagogickou komunikací můžeme rozumět vše, co učitel řekne nebo udělá v přítomnosti žáka. Již samotná jeho přítomnost má vzdělávací charakter a tudíž ji můžeme pokládat za pedagogickou komunikaci. Jedná se tedy kompletně o celý vzdělávací proces. V kapitole o interpersonální komunikaci jsem psala, že nelze nekomunikovat. A to se vztahuje i na komunikaci pedagogickou. V následující kapitole zjišťuji, jak internet pedagogickou komunikaci ovlivňuje.

4.2 Internet ve vzdělávání

Lidé v rozvinutých zemích světa, včetně té naší, již několik let mají možnost přístupu na internet a tento fenomén zasáhl mnoho odvětví lidského působení, školství nevyjímaje. Mnoho učitelů se k novým médiím stavělo poněkud kriticky, protože zde panovaly určité obavy, že působení médií na člověka je vesměs negativního charakteru (např. televize).

Sak uvádí, že „vhodné používání informační technologie má v současnosti zásadní význam. Pomůže nepochybně zkvalitnit a metodicky zmodernizovat i zefektivnit výuku. Představuje atraktivní přístup k poznatkům i dovednostem, které by nezdědka byly jen těžko dostupné. Zároveň je nutné rozvíjet u žáků kritický vztah k médiím, učit vybírat, třídit a pořádat ohromný rozsah informací, hodnotit, utvářet si vlastní úsudek a na jeho základě jednat. (...) úkolem pedagogického procesu je iniciovat takové poznávání, které vytváří

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 45.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 46.

¹⁰² Tamtéž, s. 47, 53.

prostor pro přemýšlení, interpretace, pro angažované diskuse, samostatné rozhodování, zaujímání hodnotících postojů, kultivaci svébytnosti subjektu.“¹⁰³

Jedním z důsledků komunikace na internetu jsou nové požadavky na pedagogický proces, které můžeme charakterizovat jako nové pedagogické cíle. Úkolem pedagogů je přizpůsobit pedagogickou komunikaci nejen novým technologickým metodám, ale hlavně implementovat mediální výchovu do běžného vyučování.

Z. Vybíral popisuje, jak internet mění naše komunikování a nejen to. „Mění i myšlení, algoritmy našeho uvažování. Mění i naši představitivost (vliv ikon a dalších prvků analogového komunikování na repertoár naší dosavadní představitivosti a názornosti); pochopitelně mění rychlost, dostupnost, kapacitu, směry a úmysly (intencionality) našeho komunikování.“¹⁰⁴

Vybíral poukazuje na interaktivitu dnešní internetové komunikace, která nám dává především možnost volby. Máme opravdu možnost volby nebo jsme internetem spíše manipulováni? Někteří autoři tvrdí, že nikoli uživatel, ale produktor je tím, kdo je svobodnější a ovládá nás jako uživatele, které lapí do svých (reklamních) sítí. Nakonec ale vždy jde o onu **volnost**, kterou internetový uživatel má, i když možná ztratí nějakou část své svobody. Vždy se může sám rozhodnout kam, a proč půjde, jestli danou stránku zavře nebo nakonec úplně vypne počítač.

Druhou podobou interaktivnosti je „**paralelismus**“¹⁰⁵ Člověk digitálního věku žije svůj život jakoby rychleji, paralelně z různých médií se na něj valí množství informací, které se všechny snaží pojmout, protože má snad pocit, že by měl všechny tyto informace obsáhnout. Nejsou pak lidé více stresováni například z důvodu, že při pouhém pohledu na ranní televizní diskusi vidí nejen moderátora, ale také tabulku s předpovědí počasí, proužek v dolní části obrazovky, kde běží text s aktuálním zpravodajstvím a v horním rohu je ještě odkaz na následující pořad? Sledujeme tedy něco centrálně a periferně se nám zobrazují další informace.

To, že jsme si na tuto běžnou praxi již zvykli, svědčí o tom, že se nezměnil pouze způsob našeho komunikování, nýbrž se muselo změnit i naše myšlení. „Mění se vzorce pozornosti. Stále méně lidí je schopno vnímat obrazy, které se předvádějí pomalu, dlouze, klidně. (...)“

¹⁰³ SAK, P. Člověk a vzdělání v informační společnosti, s. 114, 115.

¹⁰⁴ VYBÍRAL, Z. Co, čím, jak a s kým komunikujeme, s. 67.

¹⁰⁵ Tamtéž.

Konzument internetu a klipových akčních videosekvencí je zvyklý na rychlé přepínání pozornosti, podnětové pole se musí ustavičně proměňovat.¹⁰⁶

Internet mění naše komunikování i z pohledu čistě jazykového, což jsem stručně zmínila už v kapitole Důsledky mediované komunikace. Avšak z pohledu psychologie komunikace jde o „změny ve slovní zásobě, o zjednodušování vyjadřování, o anglikanismy a internetismy, změny v posloupnosti našeho vnímání a čtení, o ukládání do paměti.“¹⁰⁷ Jak odlišně vnímáme například čas a jeho posloupnost, můžeme vidět v třídění zpráv nebo příspěvků v diskusi od těch nejnovějších nahoře, po ty nejstarší, které nalezneme dole nebo dokonce až na dalších stránkách. Podle Vybírala nejprve vnímáme a registrujeme následek a teprve pak příčinu, stejně jako nejdříve známe odpověď a poté se snažíme dopátrat k otázkám, takže se naše vnímání mění z „chronologického na antichronologické.“¹⁰⁸

Následující výňatek z chatové diskuse na internetu, kterou jsem si půjčila z publikace Zbyňka Vybírala¹⁰⁹, nás přivádí na myšlenku, jestli nás internet nemotivuje místo k pokroku a do budoucna orientované progresi spíše k regresi.

Shogun:	kourime hehe
Atreides:	hulite hehe travu hehe tam hehe v Olmiku hehe?
Shogun:	uz sem hehe
Mufacek:	ahoj lidicky
Mufak:	ehe Mufacek hehe
SJ:	hehe jak se mas Mufacku hehe?
Mufak:	ahoj Mufacku hehe
Shogun:	hehe ja chcu este hehe
Frcoun:	hehe ma se dobre hehe
Mufacek:	hehe mas se dobre a hehe mam hehe vysmato
SJ:	hehe to jsem hehe mufak není mufacek hehe mufacek je mufacek
SJ:	hehe
Shogun:	hehe ja uz vidim dvojmo hehe dva mufaci hehe
Frcoun:	mufak hehe je hehe muflon

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 68.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ VYBÍRAL, Z. Co, čím, jak a s kým komunikujeme, s. 69.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 70.

Mufak:	muf super muf
Mufak:	heh
Mufak:	hehe
Mufak:	heheh
Mufak:	hehehe
SJ:	hehe

„Internet mění naše komunikování (...) i tak, že nás dělá závislými, že nás dělá tvory zmítanými potřebami sdílení a bezpečí – tvory v novověké regresi, na úniku z fyzikálního světa příčin a následků, na úniku ze světa času, hmoty a fyzikálního prostoru. Možná, že nás činí dospělejšími a svobodnějšími (volnějšími). Ale určitě nás činí infantilnějšími a manipulovanějšími.“¹¹⁰

Tato fakta mohou svým způsobem představovat určité riziko zvláště pro děti a mladé uživatele internetu. Nejsem zastáncem toho, že kontrola nad takovým médiem jako je internet by měla spočívat pouze v rukách rodičů dětí. Však již určitou dobu se na našich školách setkáváme s předmětem **mediální výchovy** nebo s jeho různými názvovými i obsahovými modifikacemi.

„Cílem mediální výchovy je porozumění roli a fungování médií, nácvik kritického přijímání zpráv a nácvik orientace a poučeného uměřeného výběru z neomezené nabídky informací a zábavy, kterou média nabízejí.“¹¹¹

Mediální výchova ani nemusí ve školní praxi vystupovat jako samostatný předmět. Učitelé by si ale měli uvědomit, že mediální výchova by se možná měla stát přímo součástí pedagogické komunikace v širším smyslu. Mnoho žáků je na vyšší uživatelské úrovni internetu než jejich učitel, ale rozhodně to neznamená, že si také uvědomují všechny aspekty působení internetové komunikace na ně samotné. Toto je již úkolem učitele.

Naštěstí existují i pozitivní stránky internetu jako komunikačního média, které v pedagogické komunikaci dokáže působit velice efektivně. Mluvím zde o e-learningu prostřednictvím internetu neboli o distančním vzdělávání.

¹¹⁰ VYBÍRAL, Z. Co, čím, jak a s kým komunikujeme, s. 72.

¹¹¹ MUSIL, J. Elektronická média v informační společnosti, s. 210.

„Oficiální název **distanční vzdělávání** byl přijat v roce 1982, kdy byla Mezinárodní rada pro korespondenční vzdělávání (Council for Correspondence Education – ICCE) v rámci organizace UNESCO přejmenována na Mezinárodní radu pro distanční vzdělávání (International Council for Distance Education).“¹¹² Tento pojem je zakotven i v naší vysokoškolské legislativě.

Ačkoliv se distanční vzdělávání uskutečňuje v mnoha různých zemích světa v mnoha různých formách, můžeme najít určité společné prvky, které charakterizují distanční vzdělávání. Za prvé je to fyzické oddělení učitele a žáka, ovšem s možností občas se setkávat i osobně, pro studium jsou využívány nejnovější technické komunikační prostředky, kdy je zajištěno obousměrné předávání informací, studující má k dispozici speciální studijní materiály a je zřejmý vliv organizace, která toto studium zprostředkovává, protože řídí a organizuje studijní proces.

Distanční vzdělávání si volí lidé, kteří z různých důvodů nemohou docházet na pravidelné denní studium, ať už jsou to maminky na mateřské dovolené nebo zaměstnaní lidé, ale největší uplatnění dosahuje e-learning na „univerzitách třetího věku“ a pro formy celoživotní vzdělávání. Pro učitele to znamená, že se musí přizpůsobit požadavkům této doby a to s sebou přináší některé pedagogicko psychologické aspekty.

Pro distanční studium je příznačné, že se v podstatě v jedné „třídě“ ocitnou společně lidé různého věku, různých profesí s různými zkušenostmi nebo praxí. Mnoho těchto lidí ukončilo školu už dávno, a pro některé z nich to mohou být stresující faktory. Najednou mají psát několikastránkové elaboráty, učit se nové věci a přitom mají ještě zvládat výchovu dětí nebo zaměstnání. Pedagogové by měli respektovat tyto různorodosti a dodržovat určité zásady.

Velmi důležité je navázat dialog se studentem bez ohledu na to, kolikrát se uvidí tvář v tvář. Charakter dialogu by měl být osobní, takže používáme autentický jazyk, a studijní materiály i prostředí by měly být zpracovány uživatelsky přívětivou formou. Studující musí mít pocit, že je učitel přítomný. Pedagog by měl rozvíjet vlastnosti a dovednosti, které jsou potřebné pro samotné studium. „Zdravě sebekritický postoj ke svým znalostem, dovednostem a schopnostem (nepodceňovat, ale ani nepřeceňovat své znalosti a schopnosti, znát své limity); umět stanovit dílčí, splnitelné cíle a úkoly se zřetelem na hlavní konečný cíl; rozvíjet

¹¹² Internet a distanční vzdělávání [online]. EU: Development & Piloting of Basic On-Line Training Courses, Pilot Project No. CZ/00/B/F/PP-134013, 2000 [cit. 2011-03-17]. Pedagogické aspekty internetu, Internet ve vzdělávání. Sekce 5, Vytváření informačních zdrojů prostřednictvím internetu, ale také z jiných médií. Dostupné na WWW: athena.zcu.cz/kurzy/ivda/000/5_info_inter/kap_51/text.htm

kritické a analytické myšlení; umět pracovat s informacemi, vědět, jak je získat, umět je třídit a kriticky posuzovat.“¹¹³ Učitel musí mít na paměti, že pokud zadá zpracování písemné práce, mnoho studujících bude mít značný pocit nejistoty, přizpůsobí tomu tedy vzájemný dialog. Co se týče studijních materiálů, můžeme se setkat i s e-učebnicemi, které jsou zdarma vystaveny rovnou na internetu nebo si je můžete zakoupit, stejně jako učebnice papírové. Studijní materiály by měly být různorodé a splňovat potřebu hypermediality. Učit se můžeme z knih, videosekvencí na internetu nebo z rozhlasového programu.

„Nabídka současných výchovně-vzdělávacích komunikačních možností se stává z hlediska různorodosti existujících médií velmi široká a v praxi se objevují stále více diskutované otázky o vlivu médií na žákovy postoje, hodnoty a vědomosti. Na základě analýzy možností stávajících technických systémů zprostředkovat komunikovaný obsah lze považovat za didakticky podstatné zejména tyto základní faktory mediované komunikace a internetu:

1. Charakteristika média z hlediska možnosti zprostředkovat obsah s vysokým stupněm znázornění skutečnosti.
2. Globální komunikace v kontextu přístupu, distribuce a hodnocení mediálních sdělení v celosvětovém měřítku.
3. Didaktická rovnováha využití časově synchronních a asynchronních druhů mediované komunikace.“¹¹⁴

V bodě jedna, konkrétně u internetu nemůžeme mluvit o nějaké zázračné schopnosti dokonale znázornit skutečnost. Toto je doménou HD médií, jako jsou například televize a mediálnímu sdělení tak dodávají na vysoké intenzitě prožitku. Jde především o pomalé rychlosti internetu, protože dokonalá simulace skutečnosti je velice datově náročná. Internet je z tohoto hlediska vhodný jako podpůrný didaktický prostředek.

V druhém bodě si musíme uvědomit, že internet v podstatě ruší jakékoli bariéry mezi třídou a celým světem. Na internetu se můžeme dopátrat původních dokumentů, ale také nalézt informace naprosto nové, umožňuje sdílet informace a tedy konkrétní díla studentů

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Mediovaná komunikace [online]. EU: Development & Piloting of Basic On-Line Training Courses, Pilot Project No. CZ/00/B/F/PP-134013, 2000 [cit. 2011-03-17]. Pedagogické aspekty internetu, Internet ve vzdělávání. Sekce 1, Informační společnost a vzdělávání. Dostupné na WWW: <http://athena.zcu.cz/kurzy/ivda/000/1_info_spol/kap_15/text.htm>.

mezi sebou a bleskově rychle je přenášet. Vznikají tak často virtuální třídy, které slouží jak k zábavě, tak ke studiu. U nás například portál Spolužáci.cz.

Synchronní způsob komunikace může být například nějaké fórum na bázi chatu, kde dochází k okamžitým reakcím na položenou otázku a dialogickému vyměňování názorů. Naopak asynchronní formy komunikace (např. e-mail) jsou u nás prozatím mezi žákem a učitelem využívány častěji. Zde je ale velká časová prodleva, takže komunikující mají dostatek času formulovat své otázky nebo odpovědi. „V praxi je opravdu významnou otázkou, a každý pedagog by si této zdánlivě nenápadné vlastnosti komunikace měl být vědom, zda vzdělávací prostředí koncipované zejména s pomocí služeb Internetu vytvoříme didakticky vhodně, s přiměřenou nabídkou a rovnováhou všech způsobů komunikace.“¹¹⁵

Abych mohla naplnit hlavní cíl práce, musela jsem se v první kapitole věnovat internetu jako takovému, včetně kratší podkapitoly o médiích. Dále jsem psala o virtuální realitě, což je součástí internetu a naprostá většina komunikačních aplikací je na virtualitě založena. Nemohla jsem tedy tento fakt opomenout.

V nejrozsáhlejší části se věnuji mediované a interpersonální komunikaci, kde je vidět určitý kontrast mezi oběma druhy komunikace. Výše jsem již popsala některé odlišnosti mediální komunikace.

Nyní jsem se snažila vyvodit některé důsledky pro komunikaci pedagogickou. V úvodu této kapitoly se zaměřuji na pedagogickou komunikaci, abych nakonec pochopila, že pedagogická komunikace v širším pojetí je celý vzdělávací proces. Navazuji kapitolou Internet ve vzdělávání, abych zjistila, jak komunikace na internetu ovlivňuje pedagogickou komunikaci, potažmo celý vzdělávací proces. Zjistila jsem, že internet ovlivňuje i naše myšlení, pozorujeme změny ve slovní zásobě, anglikanismy, internetismy, ovlivňuje rychlost, dostupnost, kapacitu, směry a úmysly naší komunikace. Potřebujeme mít neustále a rychle měnící se podněty aby nás sdělení zaujalo, když dálkově studujeme, a komunikujeme jen přes internet, jsme určitým způsobem izolováni a nejisti, a proto potřebujeme některé specifické pedagogické přístupy. Důležité je i jak můžeme své vědomosti a studijní materiály sdílet, jak jinak formulujeme svá sdělení, když komunikujeme přes různé aplikace, atd.

¹¹⁵ Tamtéž.

Závěr

Ve své práci jsem chtěla především popsat a objasnit komunikační paradigma internetu. Abych toto paradigma mohla naplnit, musela jsem začít poněkud obsírněji, například tím, že jsem se na několika prvních stranách věnovala problematice médií. Internet je totiž médium, které vystupuje nad všechna ostatní média, protože obsahuje z každého něco a zároveň je interaktivní. Je to multimédium, které je naprosto otevřené všem našim zásahům a změnám. Internet si sami vytváříme, a proto je tak jedinečný.

V dalších kapitolách jsem se již konkrétněji zaměřila na samotný fenomén internetu. Popsala jsem, jak internet vznikl, jaké jsou principy jeho fungování, jak se internet rozrůstal a jaký je nyní jeho rozsah a nakonec jsem zjišťovala, jaké základní funkce internet plní. V této kapitole jsem se dostala k funkci komunikační, kterou se v podstatě ve své práci zabývám v největší míře.

Když se ovšem zamyslíme nad podstatou internetu, proč je tak populární a přitažlivý a proč se na něm někteří jedinci dokonce stávají závislými, zjistíme, že zde musí fungovat něco svým způsobem magického, nějaká přidaná hodnota tohoto multimédia.

Ano. Je to virtuální realita, které jsem věnovala celou samostatnou kapitolu. Nejprve jsem se pokoušela tento pojem definovat, přičemž jsem zjistila, že už definován byl, jenom různými způsoby. Ještě předtím jsem psala o kyberprostoru, který je někdy v komunikaci používán pro popis stejné skutečnosti jako pojem virtuální realita. Přesto to ale není zcela to samé. S virtuální realitou a kyberprostorem souvisí i nové formy společenského života, jako jsou oblíbená virtuální společenství. Tento pojem použil F. Cairncross a absolutně dokonale vystihuje aktuální chování uživatelů internetu, kteří vytvářejí sociální sítě, na kterých se sdružují a sdílejí vše, co se dá převést do digitální podoby. Zjistila jsem, že se vznikem kyberprostoru se objevily některé nové jevy, které formuloval P. Sak. Nakonec jsem se zajímala o to, zdali může být virtuální realita nebezpečná. Dospěla jsem k závěru, že pokud budeme s virtuální realitou zacházet opatrně a především dohlížet na děti, které již odmala přichází do styku s počítačem, žádné velké riziko ve virtuální realitě nevidím, přestože někteří odborníci varují například před snadným vznikem závislosti.

Dalo by se říci, že tímto jsem téma o virtuální realitě opustila, ovšem v další kapitole o mediované komunikaci stojí virtualita stále v pozadí. Tuto kapitolu jsem rozdělila na sedm podkapitol, protože jsem se takto snažila rozlišit různé způsoby komunikace na internetu a také jsem se zmínila o některých důsledcích internetové komunikace obecně. Nejdříve jsem psala o elektronické poště, poté chat, instant messaging, videohovory, blogy a nakonec sociální sítě. To, co lidi pravděpodobně nejvíce přitahuje na někdy bezduchem „pokecu“ na internetu je specifické formování vlastní identity s prvky anonymity, což také zmiňuji v souvislosti s virtuální realitou.

Další kapitolu věnuji čistě interpersonální komunikaci. Začínám charakteristikou komunikace jako takové, protože původně sociální interakce probíhala stejně jenom tváří v tvář. Poté rozlišuji druhy sociální komunikace, přičemž největší důraz kladu na komunikaci neverbální a to z toho důvodu, že je to v podstatě hlavní způsob, kterým spolu komunikujeme. Také se rozepisuji o vnímání a naslouchání. Část o vnímání je zajímavá především proto, že zjišťuji, kolik různých aspektů zasahuje do zpracovávání námi přijatých informací a jak si tedy tato sdělení nakonec interpretujeme.

Jedním z mých dílčích cílů bylo najít vztah mezi mediovanou a interpersonální komunikací. Vlastně jsem zjistila, že ačkoli se tyto dvě komunikace tváří docela odlišně, mají společného více, než jsem si původně myslela.

Za prvé mediovaná komunikace vychází z komunikace interpersonální. Pokud si definujeme mediovanou komunikaci, jediný rozdíl spočívá v tom, že komunikátoři jsou odděleni fyzicky nebo časově nebo také obojí. Jaké má ale následky takovéto oddělení dvou nebo více komunikujících osob? Možnosti mediované komunikace jsou pak omezeny tím určitým médiem, které nám komunikaci zprostředkovává, přičemž vlastnosti takových internetových komunikačních programů jsou velmi různorodé.

Například v klasickém chatu ani vlastně nevíme, s kým komunikujeme, protože neznáme jeho pravé jméno, hlas ani ho nevidíme. Můžeme pouze usuzovat ze způsobu, jakým daná osoba píše své příspěvky. Naopak při videohovoru máme téměř dokonalou iluzi, že osoba, s kterou hovoříme, je s námi v jedné místnosti. V tomto případě už nelze argumentovat tím, že neverbální komunikace je tím nejsilnějším aspektem v interpersonální komunikaci oproti té mediované. Dokonce i v chatu a jiných podobných vyloženě textových komunikacích lidé přišli na způsob, jak si sdělovat své emoce. Jedná se o takzvané emoikony, které vpisujeme za určitá sdělení. Používáme přitom kombinace znaků z klasické klávesnice tak, že tvoří

obrázky malých obličejů, které se mohou tvářit. Sdělování emocí je někdy v komunikaci velice důležité, abychom mohli říci, že je sdělení kompletní.

Dalším společným znakem mediované a interpersonální komunikace jsou určitá pravidla chování. Obecná pravidla chování ve společnosti, která uplatňujeme v mezilidské komunikaci, máme všichni zažitá, ale málokdo už ví, že pravidla slušného chování jsou uplatňována i v internetové komunikaci.

Ve čtvrté a poslední kapitole navazuji na komunikaci interpersonální a přecházím ke komunikaci pedagogické. Rozhodla jsem se vyvodit některé důsledky komunikace na internetu pro komunikaci pedagogickou. K naplnění tohoto cíle mi pomohli někteří autoři, od kterých jsem čerpala. Z některých citací Zbyňka Vybírala je cítit negativní ladění, co se týče jeho postoje k tomu, jak internet mění naše komunikování. Samozřejmě, že v těchto věcech má zcela jistě pravdu, ale já jsem toho názoru, že tomu, aby z nás internet dělal infantilní a manipulovatelné tvory, jak Vybíral uvádí, se dá s trochou snahy zabránit.

Mluvím o mediální výchově, která pomalu, ale jistě proniká do většiny našich škol, což je bezesporu krok k tomu, aby se lidé naučili média dobře chápat, dělat si vlastní úsudky a umět si najít a vybrat ty správné informace.

Internet do pedagogické praxe přinesl významnou metodu výuky, kterou je e-learning. Díky němu mají přístup ke vzdělání i lidé, kteří by si to z různých důvodů nemohli dovolit. V této části popisují některé pedagogicko-psychologické aspekty komunikace s takovými studenty.

Poslední část této kapitoly částečně řeší otázku, jak koncipovat pedagogický proces z pohledu správného výběru médií. Pedagoga hlavně zajímá, jak dokážou tato média zprostředkovat komunikovaný obsah.

Pokud se bude internet rozvíjet takovým způsobem jako do teď, za pár let může být tato diplomová práce naprosto bezpředmětná. Psala jsem totiž o typicky aktuálním tématu a netroufám si odhadovat, jakých rozměrů nabude komunikace na internetu v budoucnu. Zvláště u takového fenoménu jakým je internet, neustále rostoucí a rozvíjející se multimedium, je jisté, že pokrok bude velmi rychlý. Jen doufám, že pokroky budou dělat i lidé, kteří budou internet využívat.

Seznam použitých zdrojů

- APEK. Rekordní Vánoce na internetu. Asociace pro elektronickou komerci [online]. Praha: Copyright © 2008 [cit. 4. ledna 2011]. Dostupné na: <http://www.apek.cz/8477/2176/clanek/rekordni-vanoce-na-internetu/>
- BURKART, R. *Kommunikationswissenschaft*. 4. vyd. Stuttgart: UTB, 2002. ISBN 3-8252-2259-4.
- CAIRNCROSS, F. *Konec vzdálenosti*. Praha: Computer Press, 1999. ISBN 80-7226-155-X.
- CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení: Úvod do informační vědy*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-767-4.
- DEVITO, J. A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-7169-988-8.
- DOEL, M. A., CLARKE, D. B. *Virtual worlds*. London: Routledge, 1999. ISBN 04-1516-827-9.
- FRANC, D. Forum Internetum aneb Diskusní fóra jako nástroj tvorby znalostí. Unisona Studio s.r.o. [online]. Brno 2010 [cit. 18. března 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.unisona.com/forum-internetum-aneb-diskusni-fora-jako-nastroj-tvorby-znalosti/>
- HEIM, M. *Virtual realism*. New York: Oxford University Press, 2000. ISBN 01-9513-874-0.
- HORROCKS, CH. *Marshall McLuhan a virtualita*. Praha: Triton, 2002. ISBN 80-7254-269-9.
- HUNZIKER, P. *Medien, Kommunikation und Gesellschaft*. 2. revid. vyd. Darmstadt: Wissen. Buchg., 1996. ISBN 3-534-80201-2. PÜRER, H. *Einführung in die Publizistikwissenschaft*. 6. aktual. vyd. Konstanz: UVK-Medien, 1998. ISBN: 3-89669-042-6.
- Internet a distanční vzdělávání [online]. EU: Development & Piloting of Basic On-Line Training Courses, Pilot Project No. CZ/00/B/F/PP-134013, 2000 [cit. 2011-03-17]. Pedagogické aspekty internetu, Internet ve vzdělávání. Sekce 5, Vytváření

informačních zdrojů prostřednictvím internetu, ale také z jiných médií. Dostupné na WWW: athena.zcu.cz/kurzy/ivda/000/5_info_inter/kap_51/text.htm.

KOPTA, M. Obrat internetové reklamy se loni zdvojnásobil. Lupa.cz [online]. Copyright © 1998 – 2011 [cit. 28. února 2002]. Dostupné na: <http://www.lupa.cz/zpravicky/obrat-internetove-reklamy-se-loni-zdvojnasil/>. ISSN 1213-0702.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace učitelů se žáky*. 28. sv. Olomouc: Krajský pedagogický ústav Olomouc, 1987. ISBN neuvedeno.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Neverbální komunikace: Řeč pohledů, úsměvů a gest*. Praha: SPN, 1988. ISBN neuvedeno.

MAREŠ, J. KŘIVOHLAVÝ, J. *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-21854-7.

MCLUHAN, M. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0296-2.

Mediovaná komunikace [online]. EU: Development & Piloting of Basic On-Line Training Courses, Pilot Project No. CZ/00/B/F/PP-134013, 2000 [cit. 2011-03-17]. Pedagogické aspekty internetu, Internet ve vzdělávání. Sekce 1, Informační společnost a vzdělávání. Dostupné na WWW: http://athena.zcu.cz/kurzy/ivda/000/1_info_spol/kap_15/text.htm.

MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003. ISBN 80-7220-157-3.

MUSIL, J. *Komunikace v informační společnosti*. Praha: UJAK, 2003. ISBN 978-80-86723-39-6.

SAK, P. *Člověk a vzdělání v informační společnosti: vzdělávání a život v komputerovaném světě*. Praha: Portál, 2007. ISBN 987-80-7367-230-0.

SCHELLMANN, B. a kol. *Média – základní pojmy – návrhy – výroba*. Praha: Europa – Sobotáles, 2004. ISBN 80-86706-06-0.

STADLER, J. Nárůst internetové reklamy pokořil ostatní média, rok 2009 slibuje dalších 10%. Profit.cz [online]. © 2010 Stanford, a. s. [cit. 28. dubna 2009]. Dostupné na: <http://www.profit.cz/clanek/narust-internetove-reklamy-pokoril-ostatni-mediark-2009-slibuje-dalsich-10-.aspx>.

SVIT. Placená reklama na internetových serverech v ČR v roce 2006 překonala hranici 2 miliardy Kč. Unie vydavatelů ČR [online] Praha. © 2004 [cit. 4. dubna 2007]. Dostupné na WWW: www.uvdt.cz/Upload/453.doc.

VYBÍRAL, Z. *Co, čím, jak a s kým komunikujeme: Přednášky o lidské komunikaci ve formě esejů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-123-6.

WIEGERLING, K. *Medienethik*. 5. aktual. vyd. Stuttgart: Metzlersche, 1998. ISBN 3-47610-314-5.

Abstrakt

ŠEFRÁNYOVÁ, L. *Komunikační paradigma internetu a jeho důsledky pro pedagogickou komunikaci*. České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce A. Kříšťan.

Klíčová slova: elektronická média, elektronická komunikace, internet, interpersonální komunikace, mediovaná komunikace, virtualita, pedagogická komunikace

Diplomová práce se zabývá fenoménem internetu především ve smyslu jeho komunikačního paradigmatu. Snaží se popsat a objasnit komunikační funkci internetu, rozlišit a popsat základní principy komunikace na internetu, definovat pojem virtualita a nakonec najít vztah mezi interpersonální a mediovanou komunikací. Větší kapitola se bude věnovat i komunikaci pedagogické a závěr práce vyvodí důsledky internetové komunikace na komunikaci pedagogickou.

Abstract

Internet communication paradigm and its implications for pedagogical communication.

Key words: electronic media, electronic communications, internet, interpersonal communication, mediated communication, virtuality, pedagogical communication

Diploma thesis mainly deals with the phenomenon of the Internet in meaning of its communication paradigm. It tries to describe and explain the function of Internet communication, to differentiate and describe the basic principles of communication on the Internet, defining the concept of virtuality and finally find a relationship between interpersonal and mediated communication. The larger section will be devoted to pedagogical communication and conclusion of the work will draw the consequences of online communication on communication in education.